

KENRAALILUUTNANTTI OSCAR PAUL ENCKELL YLEISESIKUNNAN PÄÄLLIKKÖ 1919—1924

Kenraaliluutnantti Reino Arimo

Kenraaliluutnantti Oscar Enckell joutui eroamaan Yleisesikunnan päällikön paikalta vuonna 1924 upseerien joukkoerouhkan vuoksi. Ehkä juuri tämän takia hänen ansionsa ovat jääneet vaille ansaitsemaansa huomiota. Hän oli ensimmäinen pitkäaikainen viran haltija ja hänen johdollaan Yleisesikunnan työmuodot selkiintyivät. Sen asema maanpuolustuksen suunnittelun ylimpänä elimenä vakiintui. On paikallaan tutustuttaa nykyinen upseeripolvi Oscar Enckelliin, vanhan polven upseeriin ja Haminan kadettiin sekä "rehabilitoida" hänet yhtenä kyvykkäimmistä ja tarmokkaimmista Yleisesikunnan päälliköistä.

1. CURRICULUM VITAE

Oscar Paul Enckell syntyi 2. 3.1878 Pietarissa. Kun hänen isänsä, kenraali Karl Enckell vuonna 1885 siirtyi Suomen Kadettikoulun johtajaksi Haminaan, oli varsin luonnollista, että Oscar, samoin kuin hänen pari vuotta vanhempi veljensä Carl, kävivät Kadettikoulun, valmistuivat upseereiksi ja astuivat Venäjän valtion palvelukseen. Carl erosi jo 1899; myöhemmin hänestä tuli diplomaatti ja ulkoministeri.

Oscar Enckell pääsi Kadettikoulusta priimuksena 26. 8. 1897, ylennettiin kaartinaliluutnantiksi ja astui palvelukseen Henkikaartin Semjonovin Rykmenttiin. Pietarin Yleisesikunta-akatemiaan hän kävi 1900—1903 luutnanttina, ylennettiin 1903 alikapteeniksi ja 1904 kapteeniksi sekä määrättiin palvelukseen Yleisesikuntaan.

Japanin sotaan hän osallistui 1904—1905 2. Mantshurian Armeijan Esikunnan vanhemman adjutantint apulaisena. Sen jälkeen hän palveli 13. Jalkaväkidivisioonan Esikunnan vanhempana adjutanttina aina vuoteen 1907, jolloin siirtyi Yleisesikuntaan, missä toimi mm. tiedustelutoimiston päällikkönä. Everstiluutnantiksi hänet ylennettiin 1908, Venäjällä hän ei majurin arvoa ollut. Everstiksi hän tuli 1912.

Eversti Enckell lähetettiin sotilasasiamieheksi Italiaan tammikuussa 1914 ja nimitettiin Venäjän ylipäällikön edustajaksi Italian Päämajaan 24. 5.15. Vallankumouksen jälkeen hän palveli Serbian armeijan Pääesikunnassa 1917—1918 sekä vuosina 1918—1919 Liittoutuneiden edustajana Turkissa ja Kaukaasiassa.

Enckell palasi kotimaahan keväällä 1919 ja astui Suomen sotalaitoksen palvelukseen yleisesikuntaeverstinä 27. 5. 19.¹ Toimittuaan aluksi Yleisesikunnassa hän sai 18. 7. 19 johtoonsa Rannikkopuolustuksen. Kenraalimajuriksi hänet ylennettiin 5. 8. 19. Kun Mannerheim hävittyään presidentinvaalikamppailun K. J. Ståhlbergille erosi palveluksesta, monet hänen kenraaleistaan seurasivat perässä, mm. H. Ignatius luopui Yleisesikunnan päällikön paikasta. Hänen seuraajakseen nimitettiin 12. 9. 19 Enckell — tuolloin 41-vuotias.² Hän hoiti tätä virkaa aina

Oscar Paul Enckell
Hugo Backmanssonin akvarelli (Pääesikunnan päällikön virkahuoneessa)

18. 9.24 asti, jolloin sai omasta pyynnöstään eron ja siirrettiin reserviin kenraaliluutnanttina, ”oikeudella käyttää sotilasvirkapukua”, kuten tuolloin oli tapana määrätä.³

Palveluksesta erottuaan Enckell ei heti ryhtynyt uuteen toimeen. Tältä ajalta on mm. hänen kirjansa ”Pienten valtioiden puolustuskysymys”, jossa hän tämän otsikon alla esittelee käsityksiään Suomen turvallisuuspolitiikasta. Kirja ilmestyi vuonna 1925.

Vuosina 1926—1928 hän toimi Suomen Sahanomistajayhdistyksen ja Ruotsin Puutavarantavantiyhdistyksen virallisena välitysmiehenä Belgiassa, Ranskassa ja Hollannissa, vuosina 1928—1940 Läskelän toimitusjohtajana, 1940—1945 Kymin Oy:n Hallan tehtaan isännöitsijänä ja vuosina 1946—57 Teollisuuden Polttoöljy Oy:n toimitusjohtajana.

Olllessaan vakinaisessa palveluksessa hän oli Suomen ensimmäinen valtuutettu kansainvälisessä konferenssissa Genevessä Ahvenanmaan neutralisoimisasiassa vuonna 1921. Hän edusti Suomea vuonna 1925 aseiden kauppaa koskevassa kansainvälisessä konferenssissa Genevessä. Juuri kansainvälisissä tehtävissä pääsi oikeuksiinsa hänen erittäin laaja kielitaitonsa: suomi, ruotsi, saksa, venäjä, englantia, italia ja serbia. Tosin hän on merkinnyt ansioluetteloonsa vuonna 1922 suomen kielen kohdalle: puhuu välttävästi, ei kirjoita. Vuonna 1924 vastaava merkintä on ”käyttää suullisesti ja ymmärtää kirjallisesti”.

Syksyllä 1939 Enckell lähetettiin Italiaan yrittämään saada Mussolinilta ja kuninkaalta tukea käynnissä oleville neuvotteluille Neuvostoliiton kanssa. Ilmeisesti hänellä oli sinne vielä maailmansodan aikaisia suhteita.⁴

Talvisodan ja Jatkosodan aikana hän oli Ylipäällikön käytössä erikoistehtävissä. Hänen viimeinen julkinen palveluksensa oli jäsenyys rauhanneuvottelukunnassa Moskovassa 1944.

Kenraali Enckell kuoli 5. 11. 60.

2. ORGANISAATION KEHITYS ENCKELLIN AIKANA

2.1. Ylin johto

8. 9. 19, muutamaa päivää ennen kuin kenraalimajuri Enckell määrättiin Yleisesikunnan päälliköksi ja kenraalimajuri K Wilkama Sotaväen päälliköksi, oli julkaistu asetus ”ylimpäin sotilaallisten komento- ja hallintoviranomaisten toimivalta- ja heidän määräystensä antamisen järjestyksestä”.⁵ Sen mukaan Tasavallan presidentillä on ”sotavoiman ylin päällikkyys”, mutta hän voi luovuttaa sen sodan aikana toiselle. Varsinaista sotilaallista käskyvaltaa käyttää presidentin nimittämä Sotaväen päällikkö, jonka päätehtävänä on vastata ”kaikkien aselajien sodankäynnin vaatimusten mukaisesti” koulutuksesta sekä tämän ohella myös taloudenhoidosta ja kurista.

Sotaväen päällikön rinnalle, suoraan presidentin alaiseksi, asetus määräsi Yleisesikunnan päällikön, jonka piti johtaa ”Tasavallan puolustusta varten tarpeellista sotatieteellistä valmistustyötä”. Hän oli myös muissa esikunnissa ja laitoksissa palvelevien yleisesikuntaupseerien samoin kuin ulkomaisissa lähetystöissä olevien sotilasasiamiesten esimies ja hänen oli huolehdittava heidän koulutuksestaan. Asetus teki mahdolliseksi myös Yleisesikunnan päällikön alistamisen Sotaväen päällikön alaiseksi.

Aikaa myöten ilmeni mielipiteitä, joiden mukaan ylimmän johdon järjestely ei ollut tarkoituksenmukainen. Samoja asioita käsiteltiin useissa toisistaan riippumatto-

missä virkapaikoissa. Kirjeessään Yleisesikunnan päällikölle 1. 2. 23 puolustusministeriö toteaa, että se "on jo pitemmän aikaa ollut tietoinen siitä, että sotilasjohdon järjestely ennen pitkää on osoittautuva tarpeen vaatimaksi". Kun puolustuslaitoksen saattaminen vakinaiselle kannalle oli ministeriön käsityksen mukaan lähiaikoina odotettavissa, se halusi nyt Yleisesikunnan päällikön esityksen kysymyksen järjestämiseksi.⁶ Vakinaistamista saatiin kuitenkin odottaa vielä viisi vuotta.

1920-luvun alkuvuosien kirjeenvaihdosta on helppo löytää lukuisiakin esimerkkejä, jotka osoittavat, että tapahtui päällekkäistä työskentelyä eri johtoportaisissa ja että kitkaakin ilmeni. Monesti kirjelmässä käytetään varsin kärjekästäkin kieltä. Esimerkiksi 19. 2. 23 Enckell peräsi puolustusministeriöltä vastausta 71 kirjelmäänsä. Vedoten vastuuseensa maan puolustuksesta hän katsoo itsensä "pakoitetuksi ilmoittamaan Herra Puolustusministerille odottavansa pikaista ja perinpohjaista muutosta Puolustusministeriön suhtautumisessa Yleisesikunnan työhön ja vaatimukseen".⁷

Ilmeisestikin Enckell oli asiaa jo pitkään harkinnut, sillä hän lähetti ehdotuksensa ylimmän johdon järjestelyksi 13. 2. 23^b. Laajassa esityksessään Enckell toteaa ylimmän johdon järjestelyssä monia ristiriitaisuuksia ja puutteita. Hän asettaa kyseenalaiseksi puolustusministerin pätevyuden esitellä presidentille ylimmän upseeriston henkilöasioita ja käyttää kurinpitovaltaa puolustuslaitoksen henkilökuntaan nähden. Esitys edellyttää muutoksia sekä puolustusministeriön että Sotaväen päällikön ja Yleisesikunnan päällikön asemaan ja toimivaltaan.

Sotaväen päällikön tilalle tulisi puolustusministerin alainen ylitarkastaja, jonka alaisina taas olisivat jalkaväen, tykistön ja rannikkopuolustuksen tarkastajat. Näiden yhdessä muodostama "armeijatarkastus" vastaisi "sotavoiman sodanmukaisesta opetuksesta" ja tämä "ammattitoiminta" jäisi puolustusministerin vastuupiiriin ulkopuolelle. Hallinnollisissa ja komentoasioissa tarkastajat olisivat puolustusministerin alaisia.

Yleisesikunnan päällikkö vastaisi "tieteellisestä sotavalmiudesta, jonka pätevyyttä voivat arvostella ainoastaan ammattimiehet ja tuomita vain sota". Siitä ei siis ministeri voi olla parlamentaarisisessa vastuussa eikä hän näin ollen saisi myöskään puuttua tähän työhön. "Hallinnollisessa ja komentosuhteessa" Yleisesikunnan päällikkökin olisi puolustusministerin alainen.

Jotta mainittujen kolmen "toisistaan riippumattoman virantoimittajan" yhteistyö ei jäisi vain heidän henkilökohtaisen yhteydenpitonsa varaan, olisi muodostettava puolustusneuvosto, puheenjohtajana puolustusministeri, varapuheenjohtajana Yleisesikunnan päällikkö sekä jäseninä ylitarkastaja ynnä jalkaväen ja rannikkopuolustuksen tarkastajat. Tämä oli ensimmäinen esitys erityisen puolustusneuvoston perustamisesta. Se edustaisi "korkeinta sotilaallista asiantuntemusta ja auktoriteettia puhtaissa sotilaskysymyksissä" ja sen tulisi saada antaa lausunto mm. sodanaikaisen materiaalin hankintaa ja ylimpiä upseerinimityksiä koskevista asioista. Täten estyisi puoluepolitiikan vaikutus sotavoimain henkilökysymyksiin.

Puolustusministeri esittelisi neuvoston mielipiteet presidentille Yleisesikunnan päällikön, "sotilasammattiedon ensimmäisen edustajan läsnäollessa". Tällä olisi oman alansa asioissa suora esittelyoikeus presidentille.

Puolustusministeriössä laadittiin Enckellin ehdotuksen pohjalta luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi sotavoiman ylimmästä komentovallasta ja hallinnosta sekä lakitekstiä ja soveltamisasetus. Ministeriön esitys noudatteli vähäisiä poikkeuksia lukuunottamatta Enckellin ajatuksia, mutta esimerkiksi puolustusneu-

vostoon tulisi ministerin ja Yleisesikunnan päällikön lisäksi kaksi presidentin määräämää kenraalia. Määritys on siis väljempi kuin Enckellin esitys.⁹ — Kuten tiedetään tuli kulumaan vuosikymmeniä, ennen kuin säädettiin laki puolustusvoimista. Siihen saakka asiat hoidettiin asetuksilla.

Vielä saman helmikuun aikana ehdittiin pyytää ja saada Wilkaman lausunto ministeriön esityksestä. Hän vastusti jyrkästi korkeimman komentovallan antamista puolustusministerille pitäen sitä hallitusmuodon vastaisenakin. Puolustuslaitokselle olisi myös haitallista ministerien tiheä vaihtuvuus ja heidän enemmän tai vähemmän subjektiiviset, puoluekannastakin riippuvat näkemyksensä. Wilkama kutsui koole kahdeksan henkilöä puolustuslaitoksen ylimmästä johdosta keskustelemaan asiasta ja yksimielisesti päädyttiin siihen, että ”arnejan johto on keskitettävä yhden henkilön käsiin, jonka tulee olla päivänpolitiikasta riippumaton, kokenut ja taitava kenraali”. Tämä lause voinee tarkoittaa Yleisesikunnan päällikön alistamista Sotaväen päällikölle. Enckelliä ei ollut kutsuttu mainittuun kokoukseen, ”koska hän jo aikaisemmin oli julkisuudessa lausunut mielipiteensä samasta asiasta”.¹⁰

Ylimmän johdon järjestelyä sivuttiin myös ensimmäisen puolustusneuvostomme, ”sotaneuvoston”, kokouksessa 5.—6. 11. 23. Sen oli asettanut puolustusministeri, kenraali V P Nenonen. Neuvosto ei ottanut asiaan kantaa, vaan ehdotti asetettavaksi ”puolustusvalmistelukunnan”, johon kutsuttaisiin myös ”sopivia henkilöitä sotalaitoksen ulkopuolelta, mieluummin Valtionpäiviltä”. Nenosen esityksestä presidentti määräsi 30. 11. 23 asetettavaksi ”puolustusrevisionikomitean”, puheenjohtajana rehtori ja jääkäri Eirik Hornborg ja jäseninä sekä parlamentaarikkoja että upseereita. Tämä komitea sai ensimmäiseksi tehtäväkseen selvittää kysymystä ylimmän johdon järjestelystä ja se päättyi ehdottamaan Yleisesikunnan alistamista Sotaväen päällikölle. Puolustusministeri T I Aminoffin esityksestä presidentti hyväksyi 22. 4. 24 alistamisen ja se astui heti voimaan.¹¹

Puolustusrevisionikomitea ehdotti kuten Enckellin puolustusneuvoston perustamista, mutta tätä ei puolustusministeri Aminoff hyväksynyt. Neuvoston perustaminen tapahtuikin vasta seuraavalla vuosikymmenellä, suurin piirtein Enckellin ehdotuksen mukaisesti.

2.2 Enckellin toimet puolustuslaitoksen organisaation uudistamiseksi

Kenraali Enckellin tullessa Yleisesikunnan päälliköksi se oli jo saavuttanut niin vakiintuneen kokoonpanon, ettei siinä hänen aikanaan tapahtunut olennaisia muutoksia, muodollisia kylläkin. Suurin muutos tapahtui järjestely- ja liikekannallepanoasiain käsittelyssä. Enckell esitti 21. 4. 21 sotaministerille, että ministeriön järjestely- ja liikekannallepanotoimisto siirrettäisiin Yleisesikuntaan ja ministeriön hoidettaviksi jäisivät vain kutsuntaa ja asevelvollisuutta koskevat asiat. Nyt tehtiin päällekkäistä työtä kahdessa paikassa, mikä aiheutti ajanhukkaa ja turhaa kirjeenvaihtoa. Asioitten luonteesta johtuen näitä töitä oli pakko tehdä Yleisesikunnassa. Olisi siis parempi, että ne hoidettaisiin siellä kokonaisuudessaan, joskin taloudelliset ja menoarvioasiat ratkaistaisiin ministeriössä. Ehdotus johtikin siihen, että seuraavan vuoden alusta ministeriöstä siirrettiin kolme upseeria virkoineen Yleisesikuntaan. Tämä selvensi työnjakoa ministeriön ja Yleisesikunnan kesken.¹²

Kartoitusasiain keskittämiseksi muodostettiin Yleisesikuntaan erityinen topografiupseeristo suoraan Yleisesikunnan päällikön alaiseksi. Vuoden 1922 alusta saatiin

sen johtoon väliaikainen siviilivirka, joka seuraavana vuonna muutettiin upseerinviraksi. Vuoden 1924 alusta kuului topografikuntaan 10 topografiupseeria, päällikkönä maanmittaushallituksen topografisen osaston päällikkö, mikä jo sinänsä osoittaa, kuinka kiinteätä yhteistyö näiden laitosten välillä oli.¹³

Kenraali Enckell oli itsekin palveellut sotilasasiamiehenä, joten hän oli perillä tämänkaltaisen toiminnan laadusta ja merkityksestä. Hänen aikanaan sotilasasiamiesorganisaatio saatiinkin syntymään ja vakiinnutetuksi. Jo Yleisesikunnan saksalainen päällikkö, eversti Konrad von Redern oli syksyllä 1918 esittänyt sotilasasiamiehen lähettämistä Ruotsiin, mutta aloite ei johtanut tulokseen. Enckell puolestaan esitti kohta virkansa vastaanotettuaan, 25. 9. 19, sotilasasiamiesten lähettämistä Ranskaan, silloiseen johtavaan sotilasmahtiin sekä lisäksi Baltian maihin ja Puolaan ynnä vielä Venäjän pohjoisrintamaa varten Arkangeliin, ententen joukkoihin. Yleisesikunnan määrävahvuuksiin oli otettu jo 27. 2. 19 viisi sotilasasiamiehen virkaa. Näitä ei kuitenkaan heti täytetty, mutta tilapäisiä yhteysupseereita lähetettiin mm. Viroon ja Arkangeliin. Enckell ryhtyi luomaan sotilasiamiesverkkoa, mikä ei ollut helppoa toisaalta huonon palkkauksen takia ja toisaalta koska sopivia upseereita ei ollut montakaan käytettävissä. Aluksi sotilasasiamiehet olivat pääasiallisesti Venäjällä palvelleita yleisesikuntaupseereita, joilla oli tarvittava kielitaito. Esimerkiksi Pariisiin lähetettiin eversti Nils Procopé 22. 11. 19 lukien. Hän oli viimeksi toiminut Yleisesikunnassa päämajoitustemestarina. Syksyllä 1920 sotilasasiamiehet olivat Pariisissa, Riassa, Varsovassa ja Tallinnassa. Moskovaan tuli sotilasasiamies syksyllä 1921 ja Tukholmaan Skandinavian maita varten syksyllä 1923.¹⁴

Sotilasasiamiehet olivat välittömästi Yleisesikunnan päällikön alaisia ja raportoivat suoraan hänelle. Heille oli kullekin määrätty omat tehtävänsä, mutta 5. 10. 23 Yleisesikunnan päällikkö vahvisti yleisohjeet kaikille sotilasasiamiehille. Heidän oli hankittava tietoja asemamaansa sotalaitoksesta sekä seurattava sotilaspoliittisia kysymyksiä, usein myös asemamaan naapuristossa.

Jo viikon kuluttua Yleisesikunnan päällikön tehtävien vastaanotosta Enckell esitti Sotaväen päällikölle eräitä muutoksia joukkojen sijoituksiin ja tehtäviin. Tarkoituksena oli nopeuttaa niiden liikekannallepanoa ja keskittämistä rajalle. Vapaussodan päättymisen jälkeen alkanut rauhan aikainen sotalaitoksen muodostamisprosessi jatkui yhä ja joukkoja siirrettiin paikasta toiseen. Niitä oli rauhanaikaisten sijoituspaikkojen lisäksi itärajan pinnassa, vieläpä sen takanakin, Repolan — Porajärven alueella. Vaikkakaan muodollista sotatilaa ei ollut, ei tuolloin vielä ollut tehty rauhaakaan Neuvosto-Venäjän kanssa.¹⁵

Enckell lähetti sotaministerille 12. 2. 20 laajan esityksen ”armeijan nykyisessä järjestelyssä esiintyvistä puutteellisuuksista”. Hän ehdotti monia muutoksia sekä joukkojen ja aselajien järjestelyyn että aseistukseen.¹⁶ Sotaministeriö asetti 21. 2. 20 komitean ”laatimaan ehdotusta suunnitelmaan armeijan järjestämiseksi”, puheenjohtajana kenraali Enckell ja jäseninä edustajat sotaministeriöstä, Yleisesikunnasta, Sotaväen esikunnasta ja Rannikkopuolustuksen esikunnasta. Komitea aloitti työskentelynsä 3. 3. 20 ja esitti seitsemän kokouksen jälkeen mietintönsä sotaministerille 9. 6. 20. Se perustui lähinnä Enckellin edellä mainitussa kirjelmässä tekemiin ehdotuksiin.¹⁷

Komitean ehdotuksista neuvoteltiin 21. 8. 20 kokouksessa, johon osallistui Enckellin ja Wilkaman lisäksi edustajia Yleisesikunnasta ja sotaministeriöstä. Ne hyväksyttiin periaatteessa, joskin Wilkaman mielestä joukkojen siirtoja ei voitaisi

panna toimeen lähitulevaisuudessa, koska se aiheuttaisi tyytymättömyyttä siirtymään joutuvissa upseereissa. Enckell piti kuitenkin niiden toteuttamista välttämättömänä "silmällä pitäen liikekannallepanoa ja tehokasta maan puolustusta". Tällöin ei voida ottaa huomioon joillekin upseereille koituvia vaikeuksia. Sotaministerin esittelystä 21. 9. 20 presidentti vahvisti armeijan uuden kokoonpanon, sijoituksen ja täydennyssuunnitelman. Siirrot oli toimeenpantava sotaministeriön saatua kasarmit sellaiseen kuntoon, että ne voivat tapahtua. Rakennukset olivat vielä venäläisen sotaväen jäljiltä varsin ala-arvoisessa tilassa, koska varoja niiden kunnostamiseen oli myönnetty kovin niukasti. Viipurin itäpuolella ei ollut lainkaan kasarmeja, vaan joukot olivat tilapäismajoituksessa heikkokuntoisissa siviilirakennuksissa.¹⁸

"Käskeytettiin armeijan uudestijärjestelyn toimeenpanosta" annettiin sotaministeriöstä 5. 11. 20. Olennaisimmat muutokset olivat ratsuväkiprikaatin ja "Teknillisten joukkojen" muodostaminen sekä seitsemän erillisen konekiväärikomppanian perustaminen. Ratsuväkiprikaattia Enckell perusteli sillä, ettei ollut varaa pitää divisioonissa entisenlaisia ratsuväkimääriä, koska ylijohdolle tarvittiin riittävän vahva ratsuväkiyksikkö kaukotiedustelua varten. Teknilliset joukot koottiin yhtymäksi viesti-, pioneeri- ja autojoukoista lähinnä koulutuksen yhdenmukaistamisen vuoksi. Erillisistä konekiväärikomppanioista tuli kuhunkin divisioonaan kaksi ja Jääkäriprikaatiin yksi. Konekiväärikomppanioita pidettiin tuolloin tavallaan eri "aselajina" ja Enckell perusteli tämän vahventamista sillä, että maailmansota oli osoittanut konekiväärien ja tykistön tulella olevan mitä suurin arvo. Tosin komppanioihin saatiin määrävahvuinen kalusto — 12 konekivääriä — vasta vuonna 1922.

Enckellin mukaan maailmansodan kokemukset osoittivat, että tykistöä tarvittiin 8 tykkiä 1000 miestä kohden. Suomessa määrä oli nyt 5,4. Hän olisi halunnut divisioonaan tykistörikaatin, jossa olisi 48 tykkiä, jolloin suhde olisi 7:1000. Tähän ei kuitenkaan resurssien puutteesta päästy, vaan tykistörykmentin rauhanaikaiseksi tykkivahvuudeksi jäi 32.¹⁹

Polkupyöräjoukot olivat parhaiten suojajoukkotehtäviin soveltuvia, minkä vuoksi Enckell halusi ne sijoitettavaksi rajan välittömään läheisyyteen. Majoitusvaikeuksien vuoksi tähän ei vielä päästy, mutta nämä joukot pyrittiin jo rauhan aikana pitämään mahdollisimman suuressa määrin sotavahvuusina.

Pian edellä esitettyjen organisaatiotarkistusten jälkeen ilmeni tarvetta uusiin. Puolustusministeriö pyysi 29. 5. 22 Yleisesikuntaa tutkimaan, mitä muutoksia kokoonpanoihin ja vahvuuksiin olisi tehtävä, erityisesti huomioon ottaen suojajoukot ja uuden asevelvollisuuslain osalle asevelvollisia määräämään 15 kuukauden palvelusajan aiheuttaman lukumäärän lisääntymisen. — Puolustuslaitoksen vakinaistamista odotettiin myös lähiaikoina, vaikka se vieläkin viivästy. Yleisesikunnan muistio valmistui 23. 6. 22.²⁰

Puolustusministeri asetti 1. 8. 22 komitean laatimaan ehdotusta puolustuslaitoksen lopulliseksi kokoonpanoksi ja määrävahvuuksiksi. Puheenjohtajaksi määrättiin kenraalimajuri M Wetzer ja jäseniksi edustajia Sotaväen esikunnasta, Yleisesikunnasta, puolustusministeriöstä ja Teknillisistä joukoista sekä kolme Sotaväen päällikön määräämää rykmentin komentajaa. Puheenjohtajansa mukaan komitea tunnetaan Wetzlerin määrävahvuuskomiteana. Wetzer lähetti sen ensimmäisen mietinnön puolustusministeriöön 16. 9. 22. Komitean mielestä suojajoukot olivat riittämättömät vihollisen pidättämiseen siihen saakka kunnes kenttäarmeija saataisiin keskitettyksi rajalle. Niinpä ehdotettiin, että rauhan ajan armeija jaettaisiin

kahteen osaan: suojajoukot ja kantajoukot. Edellisiin laskettiin tarvittavat noin 12 600 miestä ja jälkimmäisiin, joiden tehtävänä oli liikekannallepanossa kenttäarmeijan perustaminen, jäi käytettäväksi 11 800 miestä.²¹

Yleisesikunnan päällikkö arvosteli komitean ehdotusta 11. 10. 22 päivätyssä lausunnossaan varsin ankarasti. Hänen kielenkäyttönsä on nytkin, kuten monasti muulloinkin suorastaan koulumestarimaista. Hän toteaa heti aluksi, että "komitea on käsittänyt käsitteen 'suojajoukot' väärin". Niihin kuuluu vain 3 polkupyöräpataljoonaa, Ratsuväkiprikaati ja Savon Jääkärirykmentistä yksi komppania sekä suojeluskuntia.²² Enckellin mukaan suojajoukot toimivat vakinaisen armeijan "ylösmarssilinjan" etupuolella ja niiden tehtävänä on "yksinomaan hidastuttaa vihollista niin kauan, kunnes vakinainen armeijamme on ehtinyt kokoontua ja ryhtyä suorittamaan sille puolestaan aluksi kuuluvaa tehtävää, suojata koko sodassa Venäjää vastaan tarvittavan armeijan liikekannallepanoa ja kokoontumista . . . Meillä suorastaan ei ole varaa suurentaa suojajoukkojamme". Komitea on tehnyt suuren virheen siinä, että se on pyrkinyt lisäämään niitä vakinaisen armeijan kustannuksella. Enckell käyttää arvostelussaan värikästä kieltä: "aivan epätoivoiseksi käy mieli" . . . "sodan alussa uhratuksi ½ vakinaisesta armeijastamme" ja "on omiaan herättämään Yleisesikunnan hämmästyttä". Lopuksi hän toteaa, että "armeijan nykyistä järjestelyä — ottaen huomioon Yleisesikunnan ehdottamat muutokset — kaikissa kohdissaan on pidettävä komitean ehdottamaa edullisempänä".²³

Wetzerin komitea oli keskeyttänyt työnsä ja jäänyt odottamaan Yleisesikunnan lausuntoa. Kun se nyt oli saatu, komitea ryhtyi jatkamaan sitä ja päätti ottaa pohjaksi Yleisesikunnan 23. 6. 22 päivätyin muistion — ja ilmeisesti myös Enckellin antaman opetuksen. Sen mietintö valmistui 10. 2. 23.²⁴

Yleisesikunnassa palattiin asiaan vielä kesäkuussa 1924, jolloin laadittiin muistio selvittämään "sotavoimien osittaisesti uutta rauhanajan järjestelyä, joka tulisi turvaamaan armeijan rintamaanmarssin linjalle Humaljoki — Taipale". Tarkoituksena oli tutkia suojajoukkojen välttämätön tarve ottaen samalla huomioon riittävien kaadereiden jättämisen liikekannallepanossa perustettavia joukkoja varten. Tarvittaisiin kahdenlaisia suojajoukkoja:

- keveitä liikkuvia muodostelmia, jotka sijoitetaan rajaseudulle ja joiden tehtävänä on viivyttää vihollista sekä
- jalkaväki- ja tykistömuodostelmia, jotka sijoitetaan lähelle keskitysasemaa, jonka ne sodan syttyessä heti miehittävät. Suojajoukkojen olisi oltava niin vahvat, että ne voivat ryhtyä toimintaan ilman erityistä liikekannallepanoa.

Muistion mukaan olisi tarkoituksen saavuttamiseksi perustettava kolme uutta prikaatia. Suojajoukkoihin kuuluisi yhteensä 10 erillistä pataljoonaa sekä lisäksi 3 polkupyöräpataljoonaa. Tykistöä tulisi kuhunkin prikaatiin patteristo. Tarvittava asevelvollisten lisäys saataisiin aikaan kiristämällä kutsunnoissa lääkärintarkastusvaatimuksia ja "ennen kaikkea käyttämällä entistä tarkemmin hyväksi työkykyisiä asevelvollisia armeijassa esiintyviä sotilashallinnollista laatua" oleviin tehtäviin. Lähettäessään muistion puolustusministerille 30. 6. 24, Enckell ei kuitenkaan esittänyt muistion kaikkien ehdotusten toteuttamista, vaan ainoastaan vähäisiä lisäyksiä polkupyöräpataljoonien ja Ratsuväkiprikaatin kokoonpanoon sekä viimeksimainitun siirtämistä Lappeenrannasta Kannakselle, lähemmäksi rajaa. — Ilmeisesti hän ei uskonut mahdolliseksi uusien prikaatien perustamista.²⁵

2.3 Suhtautuminen suojeluskuntiin

Enckellillä ei luonnollisestikaan ollut käskyvaltaa suojeluskuntiin, joten hän ei voinut suoranaisesti vaikuttaa niiden organisaatioon. Hän antoi niille varsin suuren arvon maanpuolustuksen osana ja armeijan tukena, mitä osoittaa se, että hänen aikanaan yhteistoiminta sai vakiintuneet muotonsa.

Yhteistoimintaa sotalaitoksen ja suojeluskuntien kesken oli ollut jo Vapaussodasta alkaen, mutta ilmeisesti siinä oli ollut varsinkin aluksi toivomisen varaa. Suojeluskuntien ylipäällikkö, eversti D von Essen teki 17. 5. 21 aloitteen sen tiivistämiseksi. Hän totesi muistiossaan, että ”meillä ei ole kahta kilpailevaa armeijaa. Meillä on yksi puolustuslaitos, jonka muodostavat yhdessä armeija ja suojeluskuntajärjestö”. von Essen teki joukon ehdotuksia käytännön toimista mm. koulutuksen, hankintojen ja liikuntakasvatuksen alalla ja ehdotti, että sotaministeri nimittäisi komitean selvittämään kysymystä. Wilkama kirjoitti muistion reunaan: ”Ehtona: 1) komentosanat suomeksi, 2) vapaaehtoisuudesta luopuminen, 3) rikoslain alaiset, siis käskyvalta päälliköille”. Kuitenkin hän puolsi komitean asettamista. Enckell puolestaan antoi ”täydellisen kannatuksensa promemoriassa esitetyn ehdotuksen suhteen”.²⁶

Sotaministeri asetti ehdotetun komitean 21. 11. 21 ja määräsi Enckellin sen puheenjohtajaksi. Jäseniksi tuli Yliesikunnan, Sotaväen esikunnan ja sotaministeriön edustajia. Sen mietintö valmistui 23. 12. 22.²⁷ Komitea rajoittui selvittämään ensisijaisesti rauhän aikaisia suhteita, sodan aikaisista neuvoteltiin parhaillaan Yliesikunnan ja Yleisesikunnan kesken. Koska suojeluskunta-asetuksen mukaan järjestön tuli toimia armeijan tukena, oli suhteet saatava niin läheisiksi kuin mahdollista. Johtoportaiden piti neuvotella keskenään ja tutustua toistensa organisaatioihin. Koulutus tuli tehdä yhdenmukaiseksi; suojeluskunnissa oli noudatettava armeijan ohjesääntöjä ja koulutusmenetelmiä. Aseistuksen yhdenmukaistamiseksi tarvittiin yhteistoimintaa taisteluvälinehankinnoissa. Upseerien asemaa oli yhdenmukaistettava ja suojeluskuntien oli päästävä mukaan armeijan suuriin harjoituksiin. Yhteistoimintaa liikuntakasvatuksen alalla oli myös aikaansaatuva.²⁸

Suojeluskuntien Yliesikunnassa laadittiin kesällä ja syksyllä kaksi muistiota suojeluskuntien organisaatiosta ja tehtävistä liikekannallepanossa. Ilmeisestikin niiden tekijä oli majuri L Grandell. Muistioiden mukaan suojeluskunnat asettaisivat liikekannallepanossa armeijan käytettäväksi runkoja eli kaadereita joukkoja varten. Maa jaettaisiin suojeluskunta-alueisiin, joista kukin pystyisi nopeasti perustamaan lähinnä perusyksiköiden runkoja. Kysymyksessä on itse asiassa jo eräänlainen aluejärjestelmä.²⁹

Ehdotuksesta antamissaan lausunnoissa Sotaväen päällikkö ja Tykistön tarkastaja asettuivat kielteiselle kannalle, koska armeijalla ei heidän mielestään ollut varaa luovuttaa suojeluskunnille uudistuksen tarvitsemaa melkoista määrää upseereita. Asian ytimeen, alueelliseen liikekannallepanoon he eivät kiinnittäneet huomiota. Enckell sen sijaan lausui, että ”Y.E. on täydellisesti samaa mieltä Yliesikunnan kanssa siitä, että sk. rauhanaikainen järjestely olisi saatava sellaiseksi, että se takaa suojeluskuntajärjestön mahdollisimman tehokkaan käytön . . . liikek. tapauksessa. Samaten on Y.E. sitä mieltä, että uudelleenjärjestelyn on pohjauduttava uuteen aluejakoon, mikä helpottaa kaaderien asettamista liikek. panossa muodostettaville joukko-osastoille.”³⁰

Grandell esitteli ehdotustaan puolustusrevisionille seuraavan vuoden alussa, mutta kertomansa mukaan hänen oli Enckellin käskystä peruutettava se. Tämän perusteluna oli, ettei mikään muu kuin kaaderijärjestelmä voinut taata liikekannallapanon varmuutta. Lähteistä ei selviä, mikä oli saanut Enckellin luopumaan puoli vuotta aikaisemmin esittämästään kannasta. — Puolustusrevisioni päätyikin näin ollen esittämään kaaderiperusteista järjestelmää ja aluejärjestelmään siirtyminen viivästyi vuosikymmenen verran.³¹

Suojeluskuntajärjestön merkityksen lisääntymistä Enckellin aikana kuvaavat seuraavat esimerkit. Vuonna 1919 sovittiin, että Kannaksen suojeluskunnista 13 asettaa yhteensä 2 401 miestä 2.Divisioonan avuksi suojajoukkoihin. Seuraavan vuoden alussa määrä oli jo 19 suojeluskuntaa ja 3 269 miestä. Näiden lisäksi asettivat itärajalta Laatokan pohjoispuolella olevat suojeluskuntapiirit joukkoja rajan puolustukseen. Vuonna 1922 laaditun suunnitelman mukaan suojeluskunnat perustivat rannikon puolustukseen Virolahdelta Tornioon saakka 31 ”rannikkogarnisoonia”, yhteensä 12 877 miestä ja itärajan pohjoisosan puolustukseen 4 881 miestä erillisinä pataljoonina ja komppanioina.³²

3. ENCKELLIN STRATEGINEN AJATTELU JA SUOMEN PUOLUSTUSSUUNNITELMAT

Leimallista Enckellin tilanteenarvioinneille oli hänen strategisen ajattelunsa realismi. Tähän hänellä oli hyvät edellytykset sekä koulutuksensa että sotakokemuksensa perusteella. Hänellä oli ollut tilaisuus katsella maailmansotaa näköalapaikoilta suurvaltojen korkeista johtoportaista, joskin häneltä puuttui rintamakomentajan kokemusta. Palveluksesta Venäjällä johtui, että hän ymmärsi suurvallan suuret resurssit vallankumouksen aiheuttamasta heikkoudesta huolimatta. Hän joutuikin esittämään maamme mahdollisuuksista sitä varovaisempia arvioita mitä pitemmälle aika kului ja mitä enemmän bolshevikkien asema vahvistui.

Enckellin aikana tapahtui sekä ulkopoliittisessa että sotilaspoliittisessa tilanteessa varsin rajuja muutoksia. Syksyllä 1919 puhuttiin julkisesti Suomen osallistumisesta sotatoimiin Pietaria vastaan. Venäjän ja Suomen välillä vallitsi tosiasiallisesti Vapaussodan ajoilta peräisin oleva sotatila, joka päättyi vasta 1920 Tarton rauhaan. Bolshevikkien voidaan katsoa vakiinnuttaneen asemansa pari vuotta myöhemmin. Enckellin erotessa palveluksesta vuonna 1924 oli puna-armeija saavuttanut melkoisen taisteluarvon, olihan sen voimin liitetty valtakunnan yhteyteen jo suuri osa vallankumouksen seurauksena itsenäistyneistä kansoista. Tämä kehitys luonnollisesti vaikutti olennaisesti Yleisesikunnan arviointeihin tilanteesta ja myös sen strategiseen suunnitteluun.

Suomen ulkopoliitikassa oli 1920-luvun alkupuolella vallalla ns. reunavaltiosuuntaus. Maailmansodan jälkeen itsenäistyneet uudet valtiot tunsivat konkreettisimpänä uhkan juuri Venäjän taholta ja arvioivat yhteistoiminnan ja mahdollisen liittoutumisen antavan suojaa sitä vastaan. Myös yleisesikunnat neuvottelivat keskenään varautumistoimista. Venäjä puolestaan piti reunavaltioiden yhteistoimintaa potentiaalisena uhkana ja ehdotti vuonna 1922 konferenssia asevarustelujen supistamiseksi. Yleisesikuntien päälliköt neuvottelivat yhteisistä toimista Venäjän aloitteeseen nähden ja päättivät Enckellin ehdotuksesta suosittaa hallituksille

hyökkäämättömyyssopimuksen solmimista ennen kuin neuvoteltaisiin aseistariisumisesta. — Yleisesikuntien päälliköt siis osoittivat melkoista aloitteellisuutta ulkopoliittikan alalla, ei vähiten Enckell.

Reunavaltioiden ulkoministerit laativat ehdotuksen pohjalta yhteisen luonnoksen hyökkäämättömyyssopimukseksi ja välitystuomiomenettelyksi riitojen ratkaisemiseksi. Varsinainen konferenssi pidettiin Moskovassa joulukuun alussa, mutta siinä ei päästy yhteisymmärrykseen sotavoimien supistamisesta yhtä vähän kuin hyökkäämättömyyssopimuksestakaan. — Reunavaltioiden kesken oli esillä myös kysymys reunavaltioiden puolustusliitosta, mutta siihen liittymistä pidettiin Suomen taholta liian vaarallisena, koska se olisi voinut viedä maan mukaan Itämeren valtioiden ehkä helpostikin joutuessa selkkaukseen Venäjän kanssa.

Suomen taholta kannatettiin yhteistoimintaa reunavaltioiden kanssa mm. Kansainliiton puitteissa, mutta luottamus tämän apuun alkoi pian horjua.³³

Enckellin strategista ajattelua kuvaavat hyvin hänen kirjeensä Sotahistorialliselle toimistolle vuonna 1940 sekä hänen alustuksensa Sotaneuvoston kokouksessa marraskuussa 1923.³⁴

Mainittu kirje on Enckellin lausunto everstilutnantti J Chr Fabritiuksen laatimasta Suomen linnoittamisen historiikista, jossa tämä kritisoi Enckellin hänen mielestään passiivista asennetta. Enckell toteaa, että vaikka itärajalla ei ollutkaan avointa sotaa, ei siellä vallinnut rauhakaan. Sen aikaisesta heikkoudestaan huolimatta Venäjällä oli varsin huomattavat sotilaalliset resurssit käytettävissään. Se olisi voinut panna Suomea vastaan suuret voimat yllätykselliseen hyökkäykseen leveällä rintamalla. Me pystyimme asettamaan vastaan vain 3½ heikosti koulutettua divisioonaa. Vähälukuinen upseerikunta oli nuorta, miehistöreservejä ei ollut lainkaan. Liikekannallepano- ja keskityskuljetussuunnitelmat puuttuivat. Välttämättömyyksiään sotavarustusta ei ollut. Tämä tilanne vallitsi vielä kauan, ei vain vuonna 1919. Näillä edellytyksillä oli turha spekuloida suurisuuntaisilla offensiiveilla. Oli vain pyrittävä saamaan aikaan Karjalan kannaksella niin kestävä puolustus, että vihollinen estettäisiin pääsemästä maan elintärkeille alueille. ”Probleemi oli vaikeimpia, mitä kukaan Yleisesikunnan päällikkö koskaan oli joutunut ratkaisemaan”.

Tasavallan presidentti asetti 30. 10. 23 sotaneuvoston ”antamaan lausuntonsa puolustussuunnitelmastamme ja sotavoimien järjestelystä”. Palveluksessa olevien kenraalien lisäksi siihen määrättiin myös kaksi jääkäriupseeria. Varsinkin tämän upseeriston taholta oli esitetty kritiikkiä Enckellin heidän mielestään liian passiivista puolustuksen suunnittelua kohtaan. Niinpä Enckellin alustus sotaneuvoston kokouksessa voidaankin käsittää hänen strategisen ajattelunsa esittämiseksi ja perustelemiseksi. Alustus on kaksiosainen. Ensin hän esitelmöi yleisluontoisista näkökohdista, jotka on otettava huomioon suunnitelmia laadittaessa. Hän aloittaa toteamalla, että ainoa uhka maatamme kohtaan tulee Venäjän taholta. Tämä on sotilaallisesti niin vahva, että maan on noudatettava rauhan politiikkaa. Puolustusvoimien on siis vain puolustettava maan itsenäisyyttä ja alueellista koskemattomuutta. Tehtävä voidaan ratkaista joko strategisen offensiivin tai strategisen defensiivin keinoin. Edellisen edellytyksenä on jokin sopiva liittoutuma ja suotuisa tilanne, mutta jos Suomi joutuu yksinään ottamaan vastaan Venäjän hyökkäyksen, on strateginen defensiivi ainoa mahdollisuus. Yleisesikunta on ottanut huomioon molemmat tapaukset ja tehnyt suunnitelmat tältä pohjalta.

Tämän jälkeen seuraa analyysi vihollisen mahdollisuuksista ja tavoitteista sen aikaisen liikunta- ja kuljetustilanteen pohjalta. Enckellin esittämien laskelmien mukaan ehditään rauhanaikainen armeijamme, 3½ divisioonaa, melkoisella varmuudella keskittää Yleisesikunnan valitsemaan Kannaksen pääasemaan järvilinjalle Humaljoen lahti—Muolaanjärvi—Vuoksi—Taipale, mutta pahimmassakin tapauksessa taampaan asemaan Viipurin etupuolelle. Laatokan Karjalassa, vihollisen hyökkäyksen sivusuunnalla, se on pysäytettävissä viimeistään Jänisjokilinjalle. Kun liikekannallepanossa on muodostettu kenttäarmeija ns. B-joukoista ja saatu se keskitetyksi mainittujen puolustusasemien turvin, voidaan ryhtyä operoimaan Yleisesikunnan laatimien vaihtoehtoisten suunnitelmien mukaan. Itse asiassa tarvittaisiin laskelmien mukaan 12 divisioonaa, mutta käytettävissä on vain 7 ja näidenkin sotavarustus on puutteellinen. Myös upseerikaaderit ovat heikot. Tämän oppitunnin jälkeen Enckell selostaa puolustus suunnitelmavaihtoehdot, mihin palataan tuonnempana.

Alustusta seuranneessa keskustelussa Enckellin suunnitelmia moitittiin liiallisesta passiivisuudesta ja parannuksena ehdotettiin

- Kronstadtin saartamista (blokaadia),
- puolustuksen sijoittamista linjalle Vammelsuu—Taipale,
- sillanpään muodostamista Kiviniemeen hyökkäyksen lähtöasemaksi,
- puolustuksen sijoittamista Vuoksen eteläpuolisille järvikannaksille edullisen hyökkäysaseman saamiseksi sekä
- suojajoukkojen vahventamista.

Enckell puolusti kantaansa. Vaikka suojajoukoiksi otettaisiinkin ehdotettu kolmasosa rauhan ajan joukoista, ei linjaa Vammelsuu—Taipale kyettäisi pitämään eikä kenttäarmeijaa keskittämään näin kauaksi. Seurauksena yrityksestä olisi vain joukkojemme tuhoutuminen erillisinä ”paketteina”. Tärkeämpää kuin tietyn rajaseudun puolustaminen on koko maan turvaaminen siten, että rauhan ajan joukot mahdollistavat koko kenttäarmeijan keskittämisen ja tähän sopii juuri Humaljoki—Taipale asema. Offensiivista toimintaa vastaan puhuu käytettävissä olevien voimien heikkous. Kronstadtin saartaminen vaatisi avomerilaivaston eikä meillä ole edes rannikkolaivastoa. — Täysin vakuuttuneiksi kannastaan ei Enckell kuulijoihtaan saanut, sillä loppulauseunnonssaan neuvosto halusi selvitetävän, ”eikö olisi keksittävässä sellainen järjestely, joka mahdollistaisi rintamaanmarssin lähempänä rajaa kuin mitä nykyinen suunnitelma edellyttää”. Enckell ehdotti myös erityisen ”puolustusvalmistelukomissionin” perustamista selvittämään puolustuskysymystä koko laajuudessaan. Esitys johtikin pian tämän jälkeen puolustusrevisionikomitean eli Hornborgin komitean nimittämiseen.

Enckellin käsitystä suojajoukkojen toiminnan merkityksestä kuvaa myös hänen muistionsa ulkoasiain ministeriölle 1. 6. 20 Tarton rauhanneuvotteluja varten, jotka olivat alkamassa. Saksalainen eversti O von Brandenstein oli esittänyt kesällä 1918, että ns. Kuokkalan mutka sekä Inon ja Puumolan linnoitukset voitaisiin luovuttaa Venäjälle. Wilkama oli yhtynyt ajatukseen siinä mielessä, että aluetta voitaisiin käyttää vaihto-objektina rauhanneuvotteluissa Venäjän kanssa. Enckell oli toista mieltä. Tosin linnoitusten sotilaallinen arvo oli Suomelle merkityksetön, mutta ”Venäjän käsissä voi Ino sitävastoin muuttua vaaralliseksi aseeksi Suomea vastaan”. Erityisen suurena uhkana hän piti sitä, että Inosta käsin venäläiset joukot voisivat murtaa puolustuksemme jo armeijan keskityksen aikana. Näin ollen rauhanvaltuus-

kunnan pitäisi välttää Inon kysymyksen esille tulemista rauhanneuvotteluissa.³⁵

Kirjasessaan "Pienten valtioiden puolustuskysymys"³⁶ Enckell selostaa strategista ajatteluaan samaan tapaan kuin edellä mainitussa sotaneuvoston kokouksessa. Suomen nimeä mainitsematta hän kuvaa oman maansa tilannetta suurvallan uhkan varjossa. Hän korostaa, että pienen valtion on reaalisesti nähtävä rajoitetut mahdollisuutensa eikä sillä ole oikeutta "vedota aseiden ratkaisuun" hyökkäämällä. Poliitiikan olisi hankittava valtiolle se lisävoima, minkä se tarvitsee puolustautuakseen menestyksellisesti vastapuolen hyökkäystä vastaan. Pieni valtio ei kuitenkaan voi luottaa ulkopuoliseen apuun, koska muut valtiot aina tietenkin ajattelevat vain omaa etuaan. Kansainliittoon turvautuminenkaan ei enää tuolloin näytä Enckellin mielestä tarjoavan pienvaltiaille varteenotettavaa suojaa. Hänen loppupäätelmänsä onkin, että "luja ja äärimmäisiin mahdollisiin rahallisiin uhrauksiin menevä puolustustahto yhtyneenä maltilliseen ulkopoliittikkaan on varmin suoja valtion olemassaololle ja paras edellytys sen rauhalliselle kehitykselle".

Kirjan laajin luku käsittelee pienten valtioiden strategista doktriinia. Heikommalle osapuolelle on strateginen puolustus sitä seuraavine vastaoffiisiveineen osoittautunut sodankäynnin vahvimaksi muodoksi. Ellei suurvalta ole sidottu sotatoimiin muualla, ei pieni valtio voi kuvitella panevansa "vihollisen polvilleen tarkoituksessa sanella [sille] tahtonsa". Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että heikommalla olisi rajoituttava pelkkään passiivisuuteen, vaan nimenomaan on käytettävä hyväksi mahdollisuuksia strategiseen offensiiviin vastustajan lyömiseksi. Ajatuksensa tueksi Enckell esittää useita esimerkkejä maailmansodasta, mm. saksalaisten operaatiot Itä-Preussissa syksyllä 1914, jolloin he Tannenbergin taistelussa löivät ylivoimaiset venäläiset.

3.1 Enckellin ensimmäiset puolustussuunnitelmat

Enckellin tullessa Yleisesikunnan päälliköksi olivat voimassa kenraali H Ignatiuksen aikana laaditut kolme suunnitelmaa

- puolustussuunnitelma,
- puolustus-hyökkäyssuunnitelma ja
- hyökkäyssuunnitelma.³⁷

Ryhtyessään tutkimaan puolustusmahdollisuuksia itäistä vihollista vastaan Enckell tuli pian siihen tulokseen, että suorittamalla eräitä järjestelyjä sekä joukkojen rauhan aikaisessa sijoituksessa että niiden keskittämisessä ja myös Kannaksen puolustusaseman sijoituksessa oli mahdollista olennaisesti kohottaa maan puolustusvalmiutta. 24. 9. 19 hän jo esitti Sotaväen päällikölle suunnitelmansa. Oli äärimmäisen tärkeätä saada rauhanajan armeija keskitetyksi Kannakselle suunniteltuun puolustusasemaan ennen kuin vihollinen ehtisi saavuttaa sen. Sillähän oli mahdollisuus aloittaa sotatoimet yllättävästi suurin voimin ja leveällä rintamalla. Nyt suoritettavat laskelmat osoittivat, että ehdotetuilla toimilla voitettaisiin aikaa jopa parikin vuorokautta. Puolustusaseman oikeata siipeä olisi vedettävä jonkin verran taaksepäin Muolaanjärven—Suomenlahden välisellä osuudella, aina Humaljoen—Summan tasalle asti, kun se nyt oli vähän idempänä ja epäedullisemmassa maastossa.

Kenraali Wilkama vastasi 30. 9. 19 hyväksyvänsä suunnitelman "sikäli kun pidetään silmällä puhtaasti passiiviselle puolustuskannalle asettumista". Hän oli kuitenkin sitä mieltä, että sotavoimat "eivät saa rajoituttua pelkkään puolustautumi-

seen vaan että niiden, puolustuslaatuisen vihollisen rintaman sitomisen ohella, varsinkin talvisaikana, tulee käsittää voimakkaan hyökkäyksen, suunnattuna kiertoliikkeen muodossa Raudun, suksijoukoilla mahdollisesti Laatokankin kautta vihollisen kylkeen ja Pietaria kohti". Yleisesikunnan pitäisi ajoissa ryhtyä valmistamaan tätä varten yksityiskohtaista suunnitelmaa.³⁸

Wilkaman lausunto viittaa ns. puolustus-hyökkäyssuunnitelmaan, jonka mukaan oli mahdollisimman pian suoritettava hyökkäys Valkjärven—Raudun suunnalta Viipuria kohti etenevän vihollisen oikeaan sivustaan. Tämä operaatio tarjoaisi keinon vihollisen tuhoamiseen. Enckell jätti puolustus-hyökkäyssuunnitelman toistaiseksi periaatteessa ennalleen, mutta käskyttäessään uuden puolustussuunnitelmansa hän kiinnitti yhtymien huomiota mm. eteentyönnettyihin aseisiin Vuoksen eteläpuolella Raudun—Valkjärven suunnalla. Kun puolustussuunnitelma oli saatu uusitaksi, hylättiin puolustus-hyökkäyssuunnitelma, koska se "ei vastaa nykyistä tilannetta. . . Tilanteen niin salliessa, kehittyä se nykyisestä puolustussuunnitelmasta."³⁹

Yleisesikunta kirjoitti 17. 10. 19 Sotaväen päällikölle ja yhtymien komentajille, että muuttunut tilanne antoi aiheita tarkistaa hyökkäyssuunnitelmaa Pietaria vastaan, koska "vihollisen on keskitettävä joukkonsa Koltshakia, Denikiniä ja Pietarin alueella etenkin Judenitschiä vastaan", kolkuttelihan tämä jo Pietarin portteja. Mannerheimin avoin kirje Tasavallan presidentille, jossa hän ehdotti Suomen yhtymistä valkoisten kenraalien operaatioon bolshevikkien kukistamiseksi oli päivätty 28. 10. 19.

Enckellin uudessa suunnitelmassa on säilytetty alkuperäinen hyökkäysidea: päävoimat etenevät "operaationisuunnassa Rautu—Pietari", pienemmin voimin hyökätään Terijoen suunnasta. Muuttunut tilanne edellytti nyt nopeata liikkeelle lähtemistä, nimenomaan valkoisten venäläisten toiminnan huomioonottaen. Eteneminen on aloitettava A-joukoilla eli rauhan ajan yhtymillä heti kun ne on liikekannallepanossa saatu sotavahvuiseksi, odottamatta B-joukkoja eli reservistä muodostettavia uusia yhtymiä, jotka kaksinkertaistaisivat kenttäarmeijan vahvuuden. Vanha suunnitelma edellytti koko kenttäarmeijan liikekannallepanoa ennen operaation aloittamista. Tähän kuluisi aikaa lähes kolme viikkoa ja tilanne voi vaatia nopeata toimintaa.⁴⁰

Kysymys ei ollut pelkästään teoreettisesta varautumisesta mahdolliseen toimintaan, sillä jo edellä mainittua kirjelmää edeltävänä päivänä Yleisesikunta oli antanut yhtymille esikäskyjä hyökkäyksen varalta. 2. Divisioonan piti liikekannallepanon mahdollisesti alkaessa heti miehittää raja ja turvata joukkojen keskittäminen. Sen oli myös heti suunniteltava itselleen ja Jääkäriprikaatille majoitus Rautuun, 3. Divisioonalle Kiviniemeen ja 1. Divisioonalle Terijoelle. Majoitusalueiden rajat oli ilmoitettava Yleisesikuntaan 18. 10. 19. Divisioona ilmoittikin, mitkä kylät oli varattu millekin yhtymälle, mutta Yleisesikunta vaati, että majoitus oli valmisteltava yksityiskohtaisesti jokaiselle eri joukko-osastolle ja esikunnalle. Divisioonat antoivat tämän jälkeen omat käskynsä ja suorittivat tarpeelliset tiedustelut. Yleisesikunta tarkensi käskyään 7. 1. 20, koska aikaisempi käsky oli "silloisten olosuhteiden painostamana" annettu ilman etukäteen suoritettua tiedustelua.

Rannikopuolustukselle annettiin 19. 12. 19 käsky osallistumisesta hyökkäykseen. Sen oli varauduttava vihollisen maihinnousuihin sekä valmistauduttava suojaamaan hyökkäävien joukkojen sivustoja.

3.2 Venäjän keskitys 1 (V.K.1)

Alkuvuodesta 1921 puolustus suunnitelmat uusittiin ja otettiin käyttöön nimet Venäjän keskitys ja Ruotsin keskitys. Eri vaihtoehdot erotettiin numeroilla 1—3. Nämä nimitykset säilyivät aina Talvisotaan asti.⁴¹

Yleisesikunnan 2. 2. 21 sotaministerille lähettämässä tilanteenarvioinnissa todetaan Venäjän suunta vaarallisimmaksi. Sillä on ”täysin ylivoimaiset mahdollisuudet”. Se voi asettaa heti etulinjaan 7—8 divisioonaa ja sillä on erittäin runsaat reservit. Ruotsikin voi panna liikekannalle 12 divisioonaa. Meidän A- ja B-joukkomme, yhteensä 7 divisioonaa, tuskin riittävät täysin passiiviseenkaan puolustukseen. Menestyksen ehtona onkin aktiviteetti ja sitä varten tarvitaan reservejä. Suunnittelun pohjaksi olisikin saatava 10 divisioonan vahvuinen kenttäarmeija. On otettava huomioon sekin, että vihollinen voi hyökätä myös Laatokan pohjoispuolelta, joten meillä on kaksi rintamaa.

Jos emme pysty pysäyttämään vihollista ensimmäiselle puolustuslinjalle Humaljoen lahti—Muolaanjärvi—Vuoksi—Taipale, joudutaan peräytymään toiselle, Viipurinlahti—Antrea—Saimaa, jolloin puolustettava alue levenee ja vihollisen mahdollisuudet käyttä ”rajatonta ylivoimaansa” lisääntyvät. Tilanne vaikeutuu vielä, jos joudutaan peräntymään Kymijoen—Päijänteen linjalle.

Ruotsin mahdollisesti hyökätessä joudutaan heti taistelemaan sen 12 divisioonaa vastaan. Hyökkäyksen tullessa lännestä ei meillä ole Itä-Suomen luonnollisten esteiden veroisia ennen kuin vasta Päijänteen—Kymijoen tasalla. Näin ollen tarvitaan tälläkin suunnalla hyökkääjän voimasuhteita vastaavat puolustusvoimat.

Edellistä laajemmassa, 27. 5. 21 laaditussa tilanteenarvioinnissa Yleisesikunta toteaa, että vihollisen päähyökkäys tulee tapahtumaan Karjalan kannaksella, mutta sen eteneminen Laatokan pohjoispuolella voi aiheuttaa vakavan uhkan Kannaksen joukkojen sivustaan ja selustaan. Vastaavasti peräytyminen Kannakselta pakottaa jättämään myös Laatokan Karjalan, jolloin rintamat yhä pitenevät ja tarvitaan lisää joukkoja.

Tähän saakka on aina edellytetty, että aktiviteetti ilmenisi Raudun suunnasta vihollisen sivustaan suuntautuvana hyökkäyksenä, mutta nyt esitetään, että se on ”edullisimmin suoritettava puolustusalueemme oikeanpuoleisella sivustalla Humaljoen ja Kelkkalan sekä Summan alueilla”. Tämän ajatuksen mukainen hyökkäys tapahtui Talvisodan aikana 23. 12. 39 vähemmän menestyksellisesti.

Suojaamaan armeijan keskittämistä puolustusasemaan varataan suunnitelmassa Ratsuväkiprikaati, kaksi ”pyöräilijäpataljoonaa”, kaksi panssarijunaa sekä paikalliset suojeluskunnat. Jos mahdollista tulisi suojajoukkojen heti sodan puhjetessa pyrkiä ottamaan haltuunsa edullisimmat puolustusasemat rajan takana.

Rauhan aikaisista joukoista suunnataan Kannakselle 1. ja 2.Divisioona sekä niiden taakse reserviksi Jääkäriprikaati. 3.Divisioona puolustaa Laatokan Karjalaa. Puolustuksen painopiste on niin selvästi Kannaksella, että Enckellin käsityksen mukaan saattaa tilanteen kehityksestä riippuen tulla aiheelliseksi antaa Vuoksen rintama 3.Divisioonan vastuulle, jolloin Kannaksen divisioonin puolustusasemaan riittää enemmän voimia. B-joukkojen saapumista odoteltaessa voi tulla kysymykseen Jääkäriprikaatin sijoittaminen Summan alueelle, missä on rintaman vaarallisin suunta.

Yleisesikunnassa laadittiin suunnitelma myös toiminnasta sen jälkeen kun joukot olisivat saavuttaneet puolustusaseman linjalla Humaljoen lahti—Taipale. Tätä ei

tosin jaettu yhtymille. Kysymyksessä on siis vain tavanomainen sisäinen tutkimustyö, mutta se osoittaa myös offensiivisia pidetyn varteenotettavana mahdollisuutena. Enckell on monessa yhteydessä korostanut, ettei voida etukäteen päättää sotatoimista joukkojen keskittämisen jälkeen, vaan päätöksen tekee tuolloin ylipäällikkö sen hetkisen tilanteen mukaisesti.

Jos vihollinen ei tällöin ole ehtinyt ylittää rajaa tai suojajoukot ovat pysäyttäneet sen etenemisen, tullaan ”sotatoimipäämäärään”, vihollisen lyömiseen tai rajan taakse työntämiseen pyrkimään mainitulta puolustuslinjalta. Jos taas vihollinen on jo päässyt sen edustalle, suoritetaan läpimurto. Lopullisena tavoitteena on asettua puolustukseen Kannaksen kapeimmalle kohdalle, kymmenkunta kilometriä rajan takana. Eteneminen tapahtuisi kolmena ryhmänä:

— Ryhmä A, 1.Divisioona ja Jääkäridivisioona (muodostettuna Jääkäriprikaatista) lähtee Humaljoen—Summan alueelta ja etenee Suomenlahden rannikon suunnassa,

— Ryhmä B, päävoimat, 2., 4. ja 5.Divisioona, lähtee Muolaan—Mälkölän alueelta ja etenee kaakkoon,

— Ryhmä C, 6.Divisioona, lähtee Vuokselta ja etenee Ryhmä B:n ja Laatokan välissä.

Kaikki konkreettiset suunnitelmat olivat siis laaditut sen mukaisesti, että käytettävissä olisi vain 7 divisioonaa, vaikka tarve olisi ollut vähintään 10. Vähitellen olisi koulutettuja reservejäkin ollut käytettävissä, materiaalisia resursseja sen sijaan olisi tarvittu lisää. Esittämiensä suunnitelmien perusteella Yleisesikunta yritti saada joukkojen rauhan aikaisen sijoituksen paremmin vastaamaan niiden sodan aikaista tehtävää nimenomaan Kannaksella, missä ei ollut ennestään lainkaan kasarmeja.

3.3. Venäjän keskitys 2 (V.K.2)

Yleisesikunta oli jatkuvasti huolestunut siitä, että maan hallitus ei poliittisista syistä antaisi puolustusvoimille mahdollisuutta ryhtyä sotilaallisiin varotoimiin, kun todettaisiin vaaran uhkaavan itärajan takaa. 2. 3. 22 laaditussa muistiossa todetaan puolustus suunnitelmien lähtevän siitä edellytyksestä, että venäläisten ryhtyessä kokoamaan joukkojaan itärajan taakse sotilasjohto saisi ”vapaat kädet ryhtyä näitä vastaaviin puolustusta valmistaviin toimenpiteisiin”. Oli kuitenkin pakko varautua siihenkin, että poliittiset syyt estäisivät hallitusta antamasta lupaa tällaisiin valmisteluihin. Seurauksena saattaisi olla, että vihollinen yllättäisi meidät, emmekä ehtisi keskittää joukkojamme ”strategisesti ja taktillisesti edullisimmalle ensimmäiselle puolustuslinjalle”. Tämä voisi johtaa siihen, että olisi luovuttava Kannaksen ja Itä-Suomen puolustuksesta ja keskitettävä joukot toiselle puolustuslinjalle Viipurin itäpuolelle—Saimaan vesistölinjalle. — Tämä suunnitelma sai nimen V.K.2 ja se oli V.K.1:n vaihtoehto.⁴²

Puolustusministerille lähetetyssä muistiossa kiinnitettiin huomiota siihen, kuinka vaarallista puolustuksen kannalta olisi, jos poliittisista syistä olisi luovuttava suunnitellusta parhaasta puolustusasemasta ja jouduttaisiin keskittämään joukot epäedullisemmalle taemmalle linjalle.

Uusi suunnitelma aiheutti heti vastaväitteitä. 2.Divisioonan komentaja, kenraali Wetzter kirjoitti 14. 3. 22, että ”pienimmänkin viittauksen puute aktiiviseen toimintaan . . . [on] . . . omiaan vaikuttamaan lamauttavasti joukko-osastojen ko-

mentajiin". On oletettavissa, että varsinainen asema saadaan ainakin osittain miehityksi, joten voitaisiin ajatella siirtymistä tästä tilanteesta V.K.2:een. Enckell vastasi, että Yleisesikunnan on laadittava suunnitelma puolustuksen järjestämisestä jollekin tietylle linjalle, mutta sotatoimet vihollisen kohtaamisen jälkeen eivät ole teoreettisestikaan arvioitavissa, vaan ne kuuluvat ylimmän johdon päätösvaltaan ja tällöin voi aktiivinenkin toiminta tulla kysymykseen. Se ei kuitenkaan, voimasuhteet huomioonottaen, ole mahdollista ennen koko puolustusvoiman kokoamista. Muuten voi seurauksena olla heikkojen voimiemme tuhoaminen pala palalta. Samaan voisi johtaa myös V.K.1:n puolustusaseman miehittäminen osilla voimista. — Muillakin yhtymillä oli huomauttamista Yleisesikunnan suunnitelman suhteen.

Kun Yleisesikunta käskytti suunnitelman lopullisessa muodossaan 12. 4. 23, se olikin muuttunut melkoisesti aktiivisempaan suuntaan. Tämä oli tapahtunut siten, että oli otettu huomioon tehdyt huomautukset ja että Yleisesikunta oli suorittanut suunnitelman vaatimia maastotiedusteluja. Nyt on tarkoituksena saavuttaa pääase-
ma, mutta tämän tulee tapahtua riittävän vahvoin joukoin, jotta asema todella voidaan pitää. Suunnitelma toteutetaan siten, että

— 1.Divisioona ja Jääkäriprikaati yhdistetään armeijakunnaksi ja se asettuu puolustukseen linjalle Nuoraa—Lyykylänjärvi,

— 2. ja 5.Divisioona muodostetaan myös armeijakunnaksi, jonka tehtävänä on asettua eräänlaiseen haka-asemaan Lyykylänjärvestä itään ja varautua sieltä hyökkäämään Viipuria kohti etenevän vihollisen sivustaan,

— 4.Divisioona sijoitetaan ylijohdon reserviksi Viipuriin ensisijaisena tehtävänä varautua toimimaan edellä mainitun armeijakunnan vahvennuksena,

— 3. ja 6.Divisioona yhdistetään armeijakunnaksi ensisijaisena tehtävään Vuoksen ja Laatokan Karjalan puolustus.

— Yhtymien oli määrä lähettää teiden suunnissa etuosastoja, jotka ylivoimaisen vihollisen painostamina voisivat vetäytyä varsinaiseen puolustusasemaan.

Suunnitelman käskyttämiseen liittyi vähäinen jälkinäytös. Enckell kiinnitti kenraali Wetzlerin huomiota siihen, että tämä oli selostaessaan suunnitelmaa joukko-osastojen komentajille paljastanut "armeijan melkein koko puolustus-suunnitelman". Se on vaarassa joutua vihollisen käsiin vaikkapa siten, että jonkin polkupyöräpataljoonan arkisto "vihollisen äkkiarvaamatta tehdyn hyökkäyksen kautta joutuisi niiden käsiin". Wetzler vastasi kiinnittäneensä komentajien huomiota suunnitelman salassa pitämiseen, mutta oli pitänyt mainittujen tietojen antamista tarpeellisena, koska näiden on tiedettävä jotain myös naapurien toiminnasta. Hän lupasi kuitenkin vaatia suunnitelman tämän osan palauttamista.

3.4 Venäjän keskitys 3 (V. K. 3)

Hyökkäyssuunnitelma Pietariin uusittiin 6. 9. 21 ja sai nyt nimekseen V. K. 3. Perusteluna on, että armeijan järjestely ja kokoonpano samoin kuin sotilaspoliittinen tilanne ovat kokonaan muuttuneet.⁴³

Vihollisesta todetaan, että sillä on rajan läheisyydessä "huomattavia sotavoimia, jotka se sodan syttyessä erittäin nopeasti voi keskittää Karjalan kannakselle". Se voi sijoittaa 3—4 divisioonaa varustettuihin asemiinsa. Hyökkäykseen on siis alunperin pantava tarpeeksi vahvat voimat eli siis sekä A- että B-divisioonat. Joukkojen keskittäminen tulee vaatimaan huomattavasti enemmän aikaa kuin varhaisempi, pelkästään A-joukkojen käyttöön perustuva suunnitelma edellytti. Keskitys on

turvattava tarpeeksi vahvoin suojajoukoin. Aluksi käytettäisiin pyöräilijäpataljoonia, ratsuväkeä, Itä-Kannaksella olevaa Savon Jääkärirykmenttiä ja paikallisia suojeluskuntia. Sitä mukaa kuin joukkoja saapuisi Kannakselle, suojajoukkoja vahvennettaisiin yhteensä kolmella jalkaväkirykmentillä ja kolmella patteristolla.

Terijoen suunnasta hyökkäävä Ryhmä A koostuu armeijakunnasta, johon kuuluu 1. ja 4. Divisioonaa sekä eräitä vahvennuksia. Se keskitetään Raivolana—Terijoen—Kivennavan alueelle.

Raudun—Raasulin suunnasta hyökkää Ryhmä B, johon kuuluu 2., 3. ja 5. Divisioonaa, Jääkärividisioonaa sekä melkoinen joukko vahvennuksia, mm. Hyökkäysvaunurykmentti. Pikaista eteenmarssia varten joukot oli keskitettävä mahdollisimman pienelle alueelle.

Rannikon varmistamisesta huolehtivat paikalliset suojeluskunnat ja vihollisen mahdollisten maihinnousujen torjumisesta yleinen reservi, 6. Divisioonaa.

Hyökkäys aloitettaisiin mahdollisimman pian keskityksen päätyttyä ja kummallakin suunnalla saman aikaisesti. Ryhmä A:n piti hyökätä molemmat divisioonat rinnan ja sitoa vihollisen voimia Ryhmä B:n hyökkäyksen helpottamiseksi. ”Ryhmä B:n tehtävänä on kiertää tai murtautua vihollisen oikean siiven lävitse”. Hyökkäysryhmitys on syvä, olihan tavoitekin kaukana.

2. Divisioonan tehtäväksi annettiin majoitustiedustelujen suorittaminen 15. 10. 21 mennessä.

Suunnitelma tarkistettiin taas vuonna 1923, mutta sitä ei käskytetty yhtymille. Tämä ilmeisesti johtui siitä, että Enckell tuolloin oli jo sitä mieltä, ettei offensiiviin ollut edellytyksiä. Vuoden 1921 suunnitelmaa ei tosin kumottukaan, olisihan jossakin poikkeuksellisen edullisessa tilanteessa sitä ehkä voitu soveltaakin. Enckellin käsitys ilmenee hänen edellä esitetystä sotaneuvoston kokouksessa pitämästään alustuksesta. Sodassa Venäjää vastaan tulee kysymykseen vain defensiivi. Venäjän ylivoimasta johtuen Suomen on harjoitettava rauhan politiikkaa, mikä antaa armeijalle vain yhden tehtävän, maan itsenäisyyden ja alueellisen koskemattomuuden puolustamisen. Tämä ei luonnollisestikaan estä varautumasta hyökkäyksellisiin operaatioihin tilanteen ja resurssien sallimissa puitteissa.

V. K. 3:n uusimista perustellaan mm. sillä, että armeijan kehitys on ”jatkumistaan jatkunut”, suojeluskuntalaitos on vakiintunut, varsinaiset rajavartiojoukot on muodostettu ja varustettu. Pääsotänäyttämönä tulee tietenkin olemaan Karjalan kannas, mutta myös Laatokan pohjoispuolella voidaan suorittaa sotatoimia, mitä aikaisemmissa suunnitelmissa ei ole lainkaan mainittu. Joskaan tällä suunnalla ei ole ”tilaisuutta lyödä vihollisen armeija ja pakoittaa vihollinen rauhaan”, on otettava huomioon, että alueella asuu meille ystävällinen väestö ja että mitä suurempia maa-alueita saadaan vallatuksi, sen paremmat takeet hankitaan edullisen rauhan solmimiseen.

Operaation onnistuminen tulisi ”viemään kysymyksen näitten alueitten liittymisestä maahamme myönteistä ratkaisua kohti”. Hyökkäys myös helpottaisi Kannaksen operaatiota sitomalla vihollisen joukkoja. Ensimmäisenä päämääränä tällä suunnalla on linja Laatokka—Syväri—Äänisjärvi—Äänislahti. — Todettakoon tässä yhteydessä, että vuonna 1923 Suomen hallitus vetosi Kansainliiton apuun, koska sen mielestä Venäjän hallitus ei ollut täyttänyt Tarton rauhansopimuksessa Itä-Karjalan väestölle taattuja oikeuksia.⁴⁴

Hyökkäys Karjalan kannaksella tapahtuisi likipitään samalla tavalla kuin aikaisemminkin oli suunniteltu. Ryhmä A:n muodostaisivat nyt kuitenkin 1. ja 2.

Divisioona, siis molemmat rauhan ajan divisioonia, joten Ryhmä B:hen tulisi vain B-divisioonia. Ryhmien tehtävät on määritetty entiseen tapaan.

Laatokan pohjoispuolella, Aunuksen suunnalla, toimii 3. Divisioona. Sen tärkeimpänä operaatiosuuntana on Salmi—Lotinanpelto ja tavoitteena Laatokan—Äänisjärven kannaksen valtaaminen, jolloin samalla katkaistaan Muurmannin rata. Samanaikaisesti painopistesuunnan kanssa lähtee Suojärveltä pataljoona hyökkäämään Äänisjärveä kohti. Divisioonan pohjoispuolella on vain rajavartio- ja suojeluskuntajoukkoja. Kajaanin suunnalta nämä etenevät mahdollisimman nopeasti rajan yli, tavoitteena Muurmannin rata. Karjalaisen väestön järjestäytymistä yhteistä vihollista vastaan tuetaan kaikin keinoin. Itärajan pohjoisosalla ollaan toistaiseksi passiivisia.

3.5 Vuoden 1924 tilanteen arviointi

Yleisesikunnassa laadittiin 30. 6. 24 laaja analyysi ”Karjalan kannaksen puolustuskysymyksestä”. Aluksi todetaan, että paras ratkaisu ”olisi epäilemättä ryhtyä, ennen kuin vihollinen on ennättänyt keskittää voimansa, hyökkäykseen päämääränä saavuttaa Pietari ja Nevalinja”. Tämä voi kuitenkin onnistua vain siinä tapauksessa, että tuo tavoite saavutetaan ennen kuin Pietarin sotilaspiirin divisioonat ovat ehtineet keskittyä Kannakselle ja Moskovan divisioonat ovat saapuneet tälle alueelle. Lisäksi on ehtona, että ”jokin liittoutunut laivasto neutralisoi” venäläiset rannikkolinnoitukset ja laivaston. Näiden ehtojen täyttämiseen ei näytä olevan mahdollisuuksia, joten päädytään defensiiviin.⁴⁵

Parhaaksi puolustusasemaksi todetaan kuten ennenkin linja Humaljoen lahti—Vuoksi—Taipale. Vaikka vihollisella on ylivoima ja se pyrkinee yllätykseen, sillä ei ole Pietarin alueella sellaisia voimia, joilla se voisi välittömästi aloittaa sotatoimet, joten sen on suoritettava liikekannallepano. Se voi tuskin tapahtua salassa. Vaarana onkin hallituksemme päättämättömyys tai hitaus vastatoimenpiteiden aloittamisessa. Täydellisen yllätyksen onnistuessa ovat mahdollisuutemme vähäiset ja jos tämä tapahtuu talvella, jolloin vesistöt ovat jäässä, ”on vähän toiveita voida ollenkaan puolustaa kannasta”.

Jotta voitaisiin parantaa edellytyksiä mainitun linjan pitämiseen olisi sen läheisyyteen sijoitettava kolme prikaatia — jo olemassa olevan rauhan ajan armeijan lisäksi. Näin syntyisi sellaiset suojajoukot, että kenttäarmeija niiden turvin saataisiin keskitetyksi pääasemaan. — Kuten jo todettiin, Enckell ei kuitenkaan pitänyt mainittujen prikaatien saamista mahdollisena.⁴⁶

Muistiossa pohditaan erilaisia offensiivimahdollisuuksia edellyttäen, että kenttäarmeija on saatu keskitetyksi pääasemaan. Vuoksen linjalta tapahtuva hyökkäys vaatisi ”Kiviniemen ja Taipaleen siltavarustusten rakentamisen jo rauhan aikana ja niiden hallussapitämisen”. Kun tätä ei pidetä realistisena, torjutaan samalla ajatus ”puolustushyökkäyssuunnitelmasta”, joka tosin ei enää ole ollutkaan voimassa. Hyökkäys olisi siis mahdollinen vain Suomenlahden—Vuoksen väliseltä alueelta, jolloin edullisinta olisi pyrkiä läpimurtoon Summan seudulta.

Jos taas keskitys olisi saatu suoritetuksi ennen kuin vihollinen on ehtinyt puolustusaseman eteen, ei sitä jätetäsi odottamaan, vaan se pyrittäisiin lyömään jo tätä ennen. Kannaksella olevat kuusi divisioonia lähtisivät liikkeelle teiden suunnissa Summan—Raudun väliseltä alueelta tavoitteena edetä rajan etupuolelle Kannaksen kapeimmalle kohdalle, ei siis enää Pietariin eikä V. K. 3:n ryhmityksessä.

Tilanteen arvioinnin lopputuloksena päädytään kuitenkin siihen, että resurssien puutteessa tuollaiset offensiivijatukset on pakko hylätä. Realistisin mahdollisuus on pyrkiä asettumaan puolustukseen pääasemaan. Ellei tätä pystytä pitämään, on vetäydyttävä taempaan asemaan Nuoraa — Vuoksi — Taipale, mutta tämän puolustuksen päämääränä on linjan Humaljoki — Vuoksi — Taipale takaisin valloittaminen. ”Suomalaisen johdon liioiteltu optimistisuus... voisi helposti aiheuttaa... katastrofisia seurauksia”.

Tämän jälkeen ei V.K.3:n tapaisia suunnitelmia enää asiakirjoissa käsitellä. Enckellin mielestä olivat spekulatiot hyökkäyksestä turhia, kun kysymys oli siitä, saataisiinko armeija ajoissa edes puolustukseen Kannakselle. Vuonna 1940 laatimassaan muistiossa hän esittää ajatuskokeen, mitä olisi tapahtunut, jos Neuvostoliitto syksyllä 1939 olisi ensimmäiseksi kutsunut Suomen Moskovaan ja vaatinut heti vastausta vaatimuksiinsa, kuten esimerkiksi Viron suhteen tapahtui.

3.6 Ruotsin keskitys (R. K. I)

Enckell sai heti Suomeen tultuaan ja astuttuaan palvelukseen Yleisesikuntaan tehtäväkseen selvittää maan puolustusmahdollisuudet Ruotsin hyökkäyksen varalta. Ahvenanmaan kysymyksen takia olivat maiden suhteet jatkuvasti kireät. Täällä ei ollut unohdettu Ruotsin yritystä siepata alue Vapaussodan aikana. Ahvenanmaan separatistien maanpetoksellisen toiminnan tukeminen Ruotsista käsin aiheutti epäluuloja. Ahvenanmaalle oli sijoitettu sotaväkeä ja mantereella pidettiin joukkoja valmiina lähtemään vahvennuksiksi. Kesällä 1920 arvioitiin tilanne niin vaaralliseksi, että valtioneuvosto antoi tulenavaukaskyn sen varalta, että ruotsalaiset yrittäisivät nousta maihin Ahvenanmaalle.⁴⁷

Enckell sai 3. 7. 19 valmiiksi tutkimuksensa ”Finlands försvar i händelse af ett krig med Sverige”. Sen mukaan Ruotsin hyökkäys Suomeen olisi täysin mahdollinen ylivoimaisin maavoimin ja ylivoimaisen laivaston tukemana. Maa saattoi panna liikekannalle 12. jalkaväkidivisioonaa. Hyökkäys Suomeen tapahtuisi kaikin voimin todennäköisesti Vaasan—Tammisaaren väliselle rannikolle tavoitteena aluksi linja Haapamäki—Hyvinkää, jolloin yhteydet maan etelä- ja pohjoisosien välillä suuresti vaikeutuisivat. Saman aikaisesti pienehköin voimin hyökkättäisiin Ahvenanmaalle. Operaatiot Pohjanlahden ympäri eivät ole todennäköiset huonojen liikenneyhteyksien vuoksi ja ne ovat helposti torjuttavissa.⁴⁸

Puolustuksemme pitäisi perustua siihen, että vihollinen lyödään ennen kuin se on saavuttanut mainitun ensimmäisen tavoitteensa. Tätä varten olisi joukkomme keskitettävä tuon linjan tasalle ja varauduttava ryhmittämään ne nopeasti hyökkäämään vihollista vastaan sen etupuolella. Maihinnousun estäminen ei ole mahdollista ja joukkojen ryhmittäminen sen torjumiseen johtaisi vain niiden tuhoutumiseen. Todennäköisiin maihinnousukohteisiin olisi kuitenkin rakennettava tykistöpatteereita, varauduttava tiestön suluttamiseen ja työnnettävä etujoukkoja vihollista vastaan hidastamaan sen etenemistä. Sukellusveneitä olisi hankittava torjumaan vihollisen laivastoa ja rannikon läheisyyteen olisi rakennettava lentoasemia lentotiedustelun mahdollistamiseksi.

Vaikka Enckellistä pian tuli Rannikopuolustuksen päällikkö (18. 7. 1919) ja syksyllä Yleisesikunnan päällikkö, ei varsinaista puolustussuunnitelmaa ryhdytty laatimaan ennen kuin vuotta myöhemmin, syksyllä 1920. Itäistä suuntaa pidettiin

vaarallisempänä. Sotaväen päällikkö kysyi 30. 6. 20, oliko Yleisesikunnalla suunnitelmaa Ruotsin mahdollisen hyökkäyksen varalta Tornion—Kemin suunnalta. Vastaukseksi lähetettiin Enckellin muistio, ja sen mukaisesti todettiin puolustus voitavan jättää paikallisten suojeluskuntien varaan. Myös siltojen hävityksiin oli varauduttava.

Syksyllä valmistuneen puolustus suunnitelman mukaan keskitettäisiin 1.Divisioonaa Helsingin—Turun seuduille, 2.Divisioonaa Tampereen—Porin—Rauman alueelle ja 3.Divisioonaa Hämeenlinnan—Riihimäen—Lahden alueelle. Pohjoiseen, Vaasan—Seinäjoen seuduille tulisi Jääkärirykmentti. Ratsuväki sijoitettaisiin Laitilan—Mynämäen alueelle. Ratsuväki ja eteentyönnettävät vähäiset jalkaväkijoukot lähetettäisiin paikoilleen rauhan ajan vahvuusina, mutta muut joukot täydennettäisiin varuskunta-paikoissaan sotavahvuisiksi. Itään jätettäisiin vain aivan vähäiset joukot, Kannakselle Käkisalmen Läänin Rykmentti sekä pataljoona Savon Jääkärirykmentistä Repolaan ja Porajärvelle. B-divisioonien liikekannallepano tapahtuisi entisen suunnitelman mukaan, joten niiden keskittäminen ja käyttö jäisi riippumaan tilanteen vaatimuksista.

Suunnitelma uusittiin vuoden 1921 alussa ja sai nyt nimen Ruotsin keskitys, R.K.1, analogisesti Venäjän keskityksen kanssa. Se on periaatteessa entisen kaltainen, vain organisaatiossa tapahtuneet muutokset on otettu huomioon. Ratsuväen lisäksi on myös pyöräilijäpataljoonat suunniteltu lähetettäväksi heti rannikolle. Tarton rauhan seurauksena ei itärajalle ole nyt enää varattu joukkoja. Yleisesikunta ei ilmeisestikään ollut valmistautunut kahden rintaman sotaan.

Kansainliitto ratkaisi Ahvenanmaan kysymyksen Suomen eduksi. 20. 10. 21 allekirjoitettiin sopimus alueen neutralisoinnista. Eduskunta hyväksyi sopimuksen joulukuussa. Puolustus suunnitelma Ruotsia vastaan ei tämän jälkeen enää ollut ajankohtainen, mutta sen kumoamisestakaan ei näy asiakirjoissa merkintöjä. Ehkäpä ajateltiin antaa sen kaiken varalta olla voimassa.

Ruotsin toiminta Ahvenanmaan asiassa oli osaltaan syynä Suomen reunavaltio-politiikkaan. Ahvenanmaan sopimuksen myötä poistui virallisesti maitten välinen ristiriita. Eräissä ruotsalaisissa upseeripiireissä, erityisesti Vapaussodassa mukana olleissa, toimittiin aktiivisestikin sotilaallisen yhteistyön aikaansaamiseksi maitten välillä, koska sitä pidettiin oman maan turvallisuuden kannaltakin tärkeänä. Ruotsia uhkasi heidän mielestään vaara vain Venäjän taholta. — Suomessa ristiriita ei kuitenkaan unohtunut yhtä helposti. Varsinkin presidentti Ståhlberg ja kenraali Enckell näyttävät pysyneen epäluuloisina.

4. "ENCKELLIN LINJA" JA ENCKELLIN TAKTILLISET OHJEET

Enckell ryhtyi hoitamaan Yleisesikunnan päällikön tehtäviä 16. 9. 19. 24. 9. 19 hän teki esityksen Sotaväen päällikölle eräistä tarkistuksista Karjalan kannaksen puolustusaseman sijaintiin ja miehitykseen. Syyskuun lopulla hän suoritti henkilökohtaista tiedustelua puolustusasemassa. Hänen käsityksensä mukaan täällä, uhatuimmalla suunnalla oli oltava asema, johon tukeutuen vihollinen voitaisiin pysäyttää rauhan aikaisen armeijan eli A-joukkojen turvin ja siten saada aikaa varsinaisen kenttäarmeijan liikekannallepanoa ja keskittämistä varten. Puolustustaitelun helpottamiseksi oli tämä asema linnoitettava.

Kuten jo mainittiin, Enckell selosti sotaneuvoston kokouksessa marraskuussa 1923, miten hän oli päättänyt valitsemaan juuri sen puolustusaseman, joka myöhemmin tunnettiin ”Enckellin linjan” nimellä ja joka oli Talvisodan ”Mannerheimlinjan” runko. Kannakselta voitiin löytää sotilasmaantieteellisten ja maastollisten näkökohtien mukaan arvioiden viisi puolustusasemaa, joista valitun aseman etupuolella oli kaksi ja takana samoin kaksi. Etupuolella olevat asemat, Vammelsuu—Taipale ja hieman taempana Vitikkala—Taipale olivat tosin lyhyemmät kuin valittu asema Humaljoki—Taipale ja vaatisivat vähemmän joukkoja, mutta laskelmien mukaan vihollinen ehtisi saavuttaa ne ennen kuin joukkomme kerkiäisivät asettua niihin puolustukseen. Valittu asema on itäisin, johon joltisellakin varmuudella saamme A-joukkomme keskitytyiksi. Tämä asema on myös niin kaukana elintärkeistä kohteista, Viipurista ja Karjalan radasta, että ne voidaan turvata. Aseman takana on vielä mahdollista asettua puolustukseen kahteenkin asemaan, Nuoraa—Taipale ja Nuoraa—Käkisalmi, jos pääaseman puolustus ei pidä tai jos tuota asemaa ei ehdittäisi saavuttaa ennen vihollista.⁴⁹

Enckellin valitsema puolustusasema on suurimmalta osaltaan sama kuin Yleisesikunnan jo aikaisemmin käskemä. Myös Kannaksen puolustusta edellisellä vuonna tutkineet ruotsalainen everstiluutnantti A Rappe ja saksalainen eversti O von Brandenstein olivat päätyneet suurin piirtein samaan tulokseen. Maastollisesti ratkaisu onkin varsin luonnollinen, nojautuahan asema suurelta osin vesistöihin. Vain sen läntisin osa Suomenlahdesta Muolaanjärveen oli vedettävä hieman taemmaksi voimassa olevan puolustussuunnitelman asemasta. Väli Humaljoen lahdesta Kuolemajärven ja Perkjärven kautta Muolaanjärven eteläpään oli Enckellin mielestä vähemmän sopiva, syystä, että se kulkee suurimmaksi osaksi metsien ja soitten läpi, jotka ulottuvat pitkälle rintaman taakse ilman yhteyksiä. Uusi linja tulisi tiedusteltavaksi Humaljoelta Summan kylän kautta Muolajärveen.⁵⁰

Syksyllä 1919 maahamme saapui ranskalainen sotilaskomissio antamaan apua puolustuslaitoksen luomisessa ja maanpuolustuksen järjestelyssä — Ranskahan oli tuolloin sotilaallisesti johtava maa. Komission johtajana oli eversti G Gendre ja linnoittamisen asiantuntemusta siinä edusti majuri (myöhemmin everstiluutnantti) J J Gros-Coissy. Komissio ryhtyi joulukuussa tiedustelemaan puolustusasemaa yhdessä suomalaisten, Kannaksen puolustuksesta vastaavien 1. ja 2. Divisioonan upseerien kanssa.⁵¹

Gros-Coissy laati tiedustelutuloksista laajan muistion, jonka piti olla linnoittamisen yleissuunnitelma ja pohjana seuraavana kesänä alkavalle linnoittamiselle. Puolustusasema muodostuisi ”vastustuskeskuksista”, joiden tehtävänä oli sulkea vihollisen etenemissuunnat. Käytettävissä olevien joukkojen ja aseiden määrä suhteessa rintaman leveyteen teki mahdolliseksi ”yhtäjaksoisen tulilinjan” aikaansaamisen. Vastustuskeskus koostuu vaihtelevasta määrästä tukikohtia, jotka ovat yhteistoiminnassa keskenään, mutta voivat puolustautua itsenäisestikin. Vastustuskeskus puolestaan voi puolustautua pitkään saarretunakin. Se siis sulkee vihollisen etenemistien ja samalla helpottaa vastahyökkäystäkin. Vastustuskeskusten välimaasto ”on vartioitava ratsu- tai jalkaväkipatrulleilla”.

Vastustuskeskuksessa ovat tukikohdat rinnakkain ja syvyysuuntaan porrastettuina. Gros-Coissyn mukaan miehitykseen tarvitaan yleensä pataljoona ja tukikohtaan komppania, joka jakaantuu ”taisteluryhmiin”, tavallisimmin puolijoukkueen vahvuisiin. Suomenlahden ja Muolaanjärven noin 40 km:n levyiselle rintamalle hän suunnitteli 7 vastustuskeskusta ja 2 erillistä tukikohtaa.

Yhtymät laativat suoritettujen tiedustelujen perusteella omia suunnitelmiaan, jotka kuitenkin poikkesivat melkoisesti Gros-Coissyn näkemyksistä, vaikka yhteisiin tiedusteluihin oli osallistunut divisioonien ylintä päällystöstä aina rykmentin komentajia myöten. Enckell saikin aihetta 2. 3. 20 huomauttaa divisioonille, että nämä ovat "noudattaneet lineaaritaktiikan periaatteita, suunnittelemalla kaikkien erikoisesti uhattujen alueitten yli yhtäjaksoisia ampumahautoja ja esteitä". Tämä johtaa siihen, että vihollinen voi keskitetyin voimin murtautua aseman läpi valitsemassaan paikassa. "Joukkojen yhtenveto vähemmän uhatuilta lohkoilta saapuisi liian myöhään vastahyökkäyksen suorittamiseksi".

Enckellin esitys jatkuu varsin oppikirjamaisesti. Vihollisen on pakko edetä teiden suunnissa, välimaastossa pystyvät liikkumaan vain pienet osastot, ratkaisut tapahtuvat etenemisteiden tuntumassa. "Niin kauan kuin puolustaja hallitsee pienintäkin kohtaa tiestä, on eteenmarssi mahdoton". Puolustuksen rungon muodostavat konekiväärit ja "varsinkin syrjätuli tuottaa hyökkääjälle suurimmat tappiot". "Jos syrjätuli yhdistetään useammasta kohdasta samalle alueelle, on hyökkäys ilman tykistön voimakasta avustusta mahdoton". Konekiväärit ovat kuitenkin pienuutensa vuoksi tykistölle vaikeita maaleja, varsinkin jos ne on porrastettu syvyyteen ja ne ovat "suojattuina sivulle — ja jopa taaksepäinkin vihollisen hyökkäykseltä". On siis luovuttava lineaaritaktiikasta ja muodostettava vastustuspesiä. "Taistelua ei käydä jäykistä linjoista, vaan syvästä taistelulentästä, joka tarjoaa hyökkääjälle sitä enemmän ja sitä yllättävämpiä vaikeuksia, mitä pitemmälle hän pääsee siinä eteenpäin".

Samoja periaatteita Enckell korostaa 17. 11. 21 jaetussa 23 sivun mittaisessa ohjeessa "nykyaikaisen puolustusmenetelmän sovelluttamisessa puolustusasemassa Humaljoki—Taipale". "Keskittämällä puolustus päävartarintakeskuksiin saadaan vihollisen hyökkäys murretuksi, käyttämällä oikein reservejä ja järjestämällä sulkuasemia tarkoituksenmukaisesti saadaan vihollisen mahdollinen menestys rajoitetuksi". Nykyaikaisen puolustusmenetelmän ydinperiaatteet ovat:

- "puolustusjärjestelmän tulee olla syvä, yhtenäinen ja joustava,
- hyökkäys pysäytetään ennen kaikkea tulella".⁵²

"Puolustusjärjestelmän runkona ovat konekiväärit, joidenka ympärille jalkaväen ja tykistön yhteistoiminta on keskitettävä". Jalkaväen päättehtävä on konekiväärien suojaaminen. Niiden eteen ja sivustoille on sijoitettava jalkaväkeä "käsigranaatteineen ja mahdollisesti pikakivääreineen... jotta konekivääri voisi suorittaa tehtävänsä". Täten syntyvät tukikohdat, jotka varustetaan puolustautumaan joka suuntaan. Niiden välimaastossa joutuu vihollinen tulen alaiseksi sekä selästä että sivulta. "Liikettä on puolustustaistelussa käytettävä ainoastaan tulella sitä ennen pysähtymään saatua vihollista vastaan. Vastahyökkäys tapahtuu vihollisen sivustaan ja sitä tuetaan konekivääri- ja tykistötulella".

Puolustusaseman pituus on voimiimme nähden suhteeton. Ei voida tehdä yhtenäistä vartarintaa koko puolustusalueella, vaan on pyrittävä murtaamaan vihollisen hyökkäys tärkeimmissä kohdissa, joita valtaamatta vihollinen ei voi jatkaa etenemistä. Puolustus on näissä paikoissa järjestettävä syväksi ja estettävä vihollinen laajentamasta menestystään leveyssuuntaan.

Gros-Coissy tutki Kannaksen itäosan puolustusta tammikuussa 1920. Muolaanjärven ja Vuoksen välisen kannasten puolustus tapahtuisi sijoittamalla niihin tukikohtia samaan tapaan kuin läntiselläkin osalla. Vesistöt ovat kesällä tehokkaita esteitä ja talvellakin helposti valvottavia. Vuoksen linjalta Gros-Coissy selvitti vain

Kiviniemen ja Taipaleen puolustusta, vesistöalueen puolustus jäi aluksi vain "ratsuväkipatrullien" ja tykistön varaan.

Kiviniemen puolustus on suunnitelmassa sillanpääaseman tehtävänä. Siihen tarvittaisiin kaksi pataljoonaa ja se rakentuisi neljän perättäisen linjan varaan. Asemaan tulisi myös kaksi 6" pikatykkiä. Sillanpään käyttämistä mahdollisen hyökkäyksen lähtöasemana ei Gros-Coissy käsittele lainkaan, ei myöskään puolustuksen sijoittamista joen pohjoisrannalle. Syksyllä 1920 luovuttiin koko sillanpääsuunnitelmasta, se sitoisi vähiä voimia liaksi. Enckellin ohjeen mukaan oli etelärannalle jätettävä vain upseeripartio. Sillat on hävitettävä ja koska vihollinen ei voi tulla yli kosken kohdalta, se yrittää kiertää sen läheisyydestä. Torjuntaan on varattava liikkuva reservi. Tammikuussa 1922 Enckell vielä varoitti 2. Divisioonaa liiasta aktiivisuudesta sillanpääasemassa. Divisioona on vastuussa siitä, että sinne jätetyt joukot ja sillat eivät jää vihollisen käsiin.

Gros-Coissyn mielestä Taipaleessa "ei nähtävästi tulla suorittamaan kuin toisarvoisia sotatoimia", koska Taipaleenjoki on "vakava este". Talvellakaan se ei yleensä jäädy. "Viholliselle ei ole eduksi yrittää saada jalansijaa Koukunniemellä, jossa hän ei voi kehittyä". — Eipä osannut Gros-Coissy arvata Talvisodan taisteluita! "Talvella... on... jäätyneitä vesistöjä puolustettava ja niille tulo kiellettävä konekiväärien, mörssärien sekä miinanheitäjäiden avulla".

Vuoksen vesistölinja arvioitiin niin tehokkaaksi esteeksi kesällä, että sen silmälläpitoon riittäisivät ratsuväkipartiot. Taipaleen ja Kiviniemen lisäksi pidettiin kuitenkin vaarallisena Oravaniemen ylimenopaikkaa, jonka puolustukseen oli kiinnitettävä huomiota. Talvella ainakin jalkaväki voi ylittää jäälakeudet. Niiden laajuuden vuoksi ei tule kysymykseen automaattiasemien sivustatuli, koska tarvittavaa ase- ja miesmäärää ei ole käytettävissä. Tehtävä on ratkaistava tykistön sivustatulella ja kokeilemalla on löydettävä sopivin tykkimalli. Kaikkiaan laskettiin tässä vaiheessa tarvittavan 13 tykkiä.

Vesistörintama arvioitiin passiiviseksi puolustusalueeksi, missä eivät laajat offensiivit tule kysymykseen. Kun se oli "silmälläpidon alaisena", uskottiin vihollisen ylimenovalmistelut havaittavan niin ajoissa, että varajoukkojen vastahyökkäys ennättää "työntämään maihinlasketut osatot järveen". Vahvat varajoukot olivat tätä varten tarpeen.

4.1 Puolustusasemien linnoittaminen

Enckell piti välttämättömänä puolustusasemien linnoittamista, koska siten voitiin jossain määrin kompensoida vihollisen ylivoimaisuutta. Yleisesikunnan päälliköksi tultuaan hän ryhtyikin heti toimiin linnoittamisen aloittamiseksi, ensin Kannaksen pääasemassa, myöhemmin taemmassa asemassa ja Laatokan Karjalassa. Vuosina 1919—1924 rakennettiin Kannakselle yhteensä 168 betonista linnoituslaitetta, konekivääri-, tykki-, majoitus- ja tulenjohtokorsua tai -pesäkettä, jopa betonisia jalkaväkiasemiakin. Laatokan Karjalaan tuli 14 laitetta. Linnoittaminen päättyi kesään 1924, mutta vähän ennen eroaan Enckell esitti puolustusministeriölle suunnitelman maan varustamiseksi "maalinnoituksilla lopullisena päämääränään perättäisten linnoitettujen vyöhykkeiden aikaansaamista Karjalan kannakselle ja Laatokan pohjoispuolelle, ulottuen aina Kyminjoenlinjalle". Kustannusarvio päättyi 87 miljoonaan markkaan, nykyrahassa noin 114 miljoonaan. Rakentaminen olisi

ulottunut pohjoisessa Joensuuhun ja lännessä Kymijokeen. Myös pääaseman linnoittamista olisi jatkettu. Enckellin eron jälkeen seurasi lähes vuosikymmenen tauko maalinnoitusten rakentamisessa.⁵³ Kaaviopiirros Enckellin linjasta on oheisena.

Laatokan saarten linnoittaminen oli aloitettu jo vuonna 1918 ja sitä jatkettiin keskeytyksettä Enckellin aikanaikin, olivathan saaret puolustuksen kannalta ensiarvoisen tärkeitä ja täysin aseistamattomia. Myös Suomenlahden rannikolla, varsinkin itäosassa, oli tehtävä rintamasuunnan vaihtumisesta johtuvia rakennustöitä.

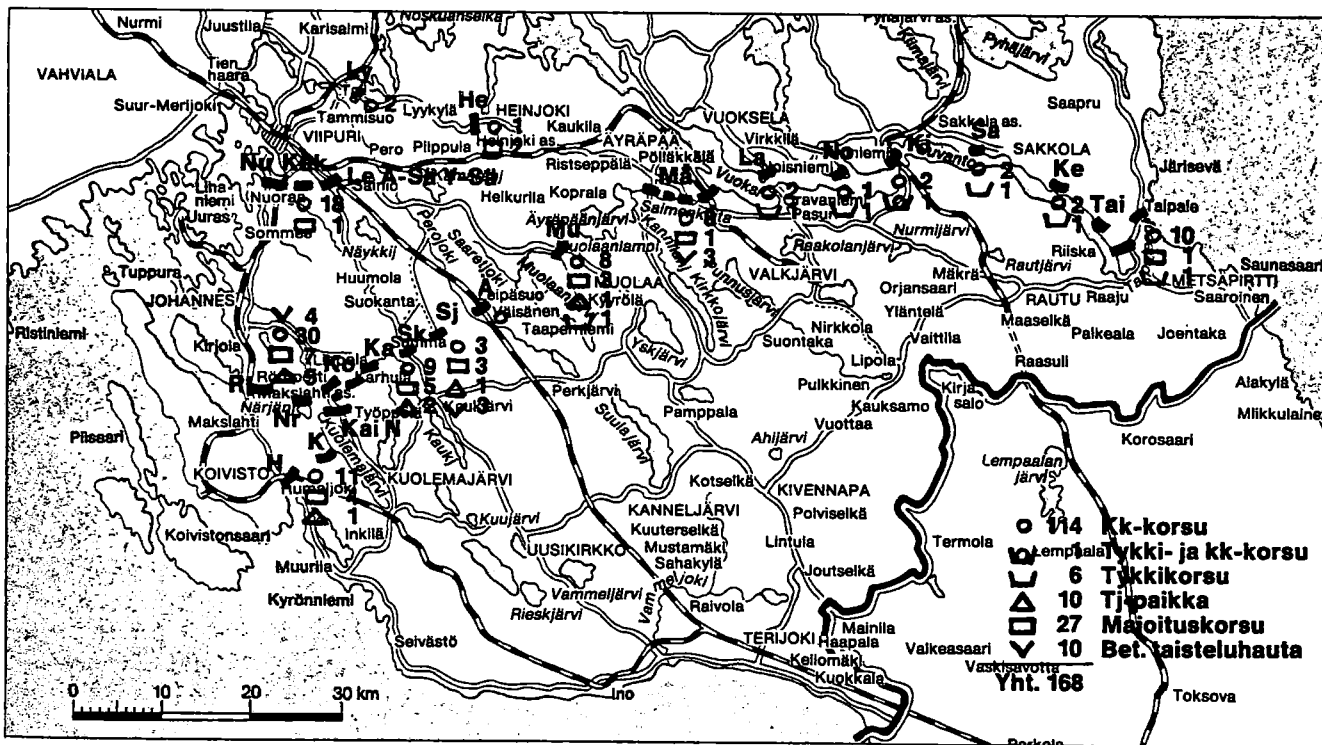
Kesän 1920 aikana rakennettiin pääasemaan Suomenlahden ja Muolaanjärven välille 59 konekiväärikorssua, 1 tykkikorssu ja 6 tulenjohtokorssua. Rakennusmäärärahojen niukkuuden vuoksi konekiväärikorssut rakennettiin rintamatulta ampuviksi, vaikka Enckell kaikissa ohjeissaan oli korostanut sivustatulen paremmuutta. Aseiden suojaamiseksi tykistön tullelta ne tehtiin katetuiksi — tässä Enckell vetosi maailmansodan kokemuksiin. Hän kirjoitti vuonna 1940 Sotahistorialliselle toimistolle tehneensä ratkaisun tietoisena sen haittapuolista, mutta tuolloin pyrittiin saamaan aikaan edes välttävä tuliverkko vähälukuisilla aseilla. Ampuma-aukko tuli siten varsin laajaksi. Myöhemmin 1930-luvulla näistä korssuista tehtiin miehistösuojia valamalla ampuma-aukko umpeen. Korssun yhteyteen voitiin sitten rakentaa sivustatulipesäke. Enckellin ratkaisua arvosteltaessa on kuitenkin otettava huomioon, ettei tuohon aikaan panssarivaunujen aseistus ollut 2. maailmansodan tasolla. Korssun oli suojattava vain kaaritulelta. — Muutamia konekiväärikorssuja rakennettiin myös sulkuaasemaan Römpötti—Karhula.⁵⁴

Ensimmäisessä rakennusvaiheessa tehtiin vain asekorssuja. Enckellin ohjeissa todettiin, että ”koska pitempiaikainen asemasota ei voi tulla kysymykseen, on asuntojen rakentaminen tarkoituksetonta”. Seuraavana kesänä otettiin ohjelmaan kuitenkin myös majoituskorssuja. Puolustusaseman ”rungon muodostavat... betoniin rakennetut konekiväärisuojat sekä tarpeellista jalkaväkimiehistöä vihollistykistöltä suojaavat, vihollisen huomiolta maskeeratut asuinsuojat”. Nämä oli sijoitettava niin lähelle taisteluasemia, että ne ”vihollisen rumputulellakin voidaan miehittää”. Korssut antoivat myös lähisyvyyttä puolustusasemalle.

Vuonna 1922 työt jatkuivat entisillä alueilla, mutta nyt rakentaminen aloitettiin myös Vuoksen—Suvannon linjalla, Viipurin kaakkoispuolella ja Laatokan pohjoispuolella, Jänisjoki-linjalla. Vuoksen linjan tykkikorssuja ruvettiin rakentamaan vuonna 1923, mutta tykit niihin saatiin vasta Talvisodan aattona. Ensimmäiset korssut rakennettiin kestämään 6” kaaritulta, mutta myöhemmin ne mitoitettiin jopa 8”—9” tykistön tulta kestäviksi.

Vähitellen ajateltiin puolustusasemaan rakennettavaksi syvyyttäkin. Erään suunnitelman mukaan olisi ”toiseen linjaan Kuolemajärveltä Mälkölään” rakennettava 118 konekiväärikorssua. Linnoitustöiden loppuminen esti suunnitelman toteuttamisen. Myös suojajoukkojen aseman Muolaanjärvi—Yskjärvi—Kirkkojärvi—Punnusjärvi—Vuoksi linnoittaminen suunniteltiin aloitettavaksi vuonna 1925. Tälle arvioitiin tarvittavan 70 konekiväärikorssua.

Vaikkakin puolustusasemien tiedusteluun osallistuivat sekä yhtymien edustajat että ranskalaiset upseerit, erityisesti Gros-Coissy, Enckell korostaa edellä mainitussa kirjeessään Sotahistorialliselle toimistolle itse määränneensä ainakin jokaisen aseiden paikan. Sanamuodosta ei käy ilmi, koskiko tämä myös majoituskorssujen sijaintia.

Enckellin linja

Enckellin mukana asemien tiedustelussa oli aina Gros-Coissy, mutta myös Yleisesikunnan upseereita. Kenraali Martola kertoo muistelmissaan osallistuneensa näihin matkoihin nuorena majurina.

Kitkaa ja erimielisyyttäkin esiintyi suunnittelussa. Niinpä esimerkiksi 2. Divisioonan komentaja, kenraalimajuri P von Gerich, jolta vuonna 1921 oli pyydetty ehdotusta majoituskorsujen sijoittamisesta, kirjoitti olevansa jyrkästi sitä vastaan, että ”maamme tulevaa puolustusta yksinomaan suunnitellaan ja valmistellaan passiivisia puolustuskäsitteitä silmälläpitäen”. v. Gerich polemisoi muutenkin Yleisesikunnan ohjetta vastaan. Kirjelmän reunaan on Enckell kirjoittanut, että divisioonaa luulee voivansa korvata asiantuntemuksen nenäkykyellä ja poikamaisella puheella. Divisioonan asiana ei ole arvostella tehtyjä päätöksiä, vaan ainoastaan suorittaa annetut tehtävät taktillisten vaatimusten mukaan. Myös Karjalan Kaartin Rykmentin komentajana toimiva everstiluutnantti H Öhquist oli sitä mieltä, että linnoittamiseen uhratut varat olisi tarkoituksenmukaisemmin voitu käyttää tykistön ja panssarintorjunnan kehittämiseen.

Yleisesikunta suunnitteli kantalinnoituslaitteiden lisäksi myös puolustusasemaan tarvittavien kenttälinoituslaitteiden, kuten taistelu- ja yhteyshautojen sekä tuliaseiden avoasemien rakentamista. Työhön käytettäisiin aseman miehittäviä taistelujoukkoja sekä siviilityövoimaa, jota saataisiin alueelta evakuoitavasta väestöstä.

Syksyllä 1920 Yleisesikunta antoi 2. Divisioonalle ohjeita linnoituslaitteiden vartiointista ja puolustusaseman varmistamisesta. Sen varalta, että vihollisen ratsuväkiosastojen onnistuisi tunkeutua suojajoukkojen läpi puolustusasemaan tai että sen ”meidän puolellamme oleskelevat kätyrit” yrittäisivät tuhota laitteita, oli järjestettävä niiden vartiointi ja varauduttava aseman tärkeimpien kohteiden ja tuliaseiden miehittämiseen jo sodanuhkan aikana. Rauhanaikainen vartiointi tuli paikallisten suojeluskuntien tehtäväksi. Konekivääriasemien miehitys suunniteltiin osin joukkojen erityisosastojen tehtäväksi, jotka kuljetettaisiin paikalle kuorma-autoilla. Suurimman osan miehittäisivät paikalliset suojeluskunnat. Aseistukseksi tulisi joukoilla ja suojeluskunnilla olevia konekivääreitä, vieläpä sota-ajan varastoistakin otettavia aseita.

5. KOULUTUS

Sotaväen koulutusta johti ensisijaisesti Sotaväen päällikkö. Yleisesikunnan päällikkö määräsi kuitenkin sen suuntaviivat. Hän myös johti henkilökohtaisesti yleisesikuntaupseerien koulutusta sekä omassa esikunnassaan että muissa virkapaikoissa.⁵⁵

Selvimmän tulee esille Enckellin käsitys koulutuksesta hänen toimissaan yleisesikuntaupseeriston kehittämiseksi, mutta hän saattoi eri tavoin puuttua myös muihin kysymyksiin. Erityistä huomiota hän kiinnitti puolustustaisteluun. Yleisesikunta julkaisi 30. 9. 20 oppikirjamaisen ohjeen ”Karjalan kannaksen asemien miehittäminen”. 17. 11. 21 jaettiin joukoille ”Ohjeet nykyaikaisen puolustusmenetelmän soveltamisesta puolustusasemassa Humaljoki—Taipale”. Ohjesääntöjen puutteessa tällaiset laajat monisteet korvasivat kenttäohjesääntöä. Enckell korostaa eri yhteyksissä ohjeittensa ”nykyaikaisuutta”. On oltava perillä ”entistä monin kerroin monimutkaisemman puolustussysteemin eri muodoista ja järjestetystä

puolustusanalyysistä, jotta suhteellisen pieniin ja enemmän tai vähemmän itsenäisesti toimiviin tuki- ja vastustuskohtiin jakautuvan puolustuslinjan pitäminen olisi taattu". Puolustusjärjestelmän tulee olla syvä, yhtenäinen ja joustava. Hyökkäys pysäytetään ennenkaikkea tulella. Konekiväärit ovat puolustusaseman runko. "Konekiväärin ominaisuudet tulevat parhaiten esiin sen ampuessa sivustalta". Näiden tulee voida ampua myös pimeässä ja sumussa merkkin mukaan. Epäsuoraa ammuntaa ei pidetä mahdollisena, koska se vaatisi suuren määrän aseita keskitettäväksi samaan paikkaan. "Lineaarista" puolustuksesta varoitetaan useissa yhteyksissä. Puolustus on keskitettävä vihollisen todennäköisiin hyökkäyssuuntiin ja välimaastot on hoidettava konekivääritulella ja reserveilla. Tämä puolustuksen rakenne tuleekin selvästi esiin asemaa linnoitettaessa, linnoituslaitteet on keskitetty uhanalaisimpiin kohtiin.⁵⁶

Tykistön käyttösuunnitelmassa on ohjeiden mukaan päätehtävänä "perättäisten sulkutulien ampuminen päävastarinta-asemaan eri tulilinjojen eteen". Tykistön ja jalkaväen mahdollisimman tiiviin yhteyden takaamiseksi määrätään kullekin komppanialle "avustajapatteri". Sulkutulen pyytäminen tapahtuu sovittavien "eriväristen valopommien" avulla sekä puhelimitse ja lähetein. — Ohjeissa käsitellään muitakin puolustuksessa esille tulevia kysymyksiä kuten vesistöjen puolustusta, tiedustelua, "maaston järjestely- ja työsuunnitelmia" jne.

Enckell seurasi koulutusta myös joukoissa ja maastossa. Esimerkiksi vuoden 1923 "divisioonien välisten manööverien yhteenvetoarvostelussa" hän moittii hyökkäyssuunnitelmaa passiivisuudesta muilla rintaman osilla kuin juuri hyökkäyskohdassa, mistä johtuen vastapuoli saattoi irrottaa joukkoja näiltä rintaman osilta. Toisessa hyökkäyksessä kiertoliike ei ulottunut tarpeeksi syvälle. Enckell ei esitä pelkästään virheitä, vaan myös miten olisi pitänyt menetellä, mm. joukoissa ei ollut ymmärretty "periaatetta syvyysporrastelusta puolustustaistelussa", jota hän sitten laajasti selostaa.⁵⁷

5. 4. 24 Enckell kirjoittaa Sotaväen päällikölle todenneensa "sotaliikkeiden suunnittelussa tapahtuneen suuren edistysaskeleen". Kuitenkin "nykyaikaisen taktiikan oikea ymmärtäminen . . . joukko-osastoissa puuttuu". Tätä hän ei ole oikeutettu sivuuttamaan välinpitämättömänä, vaan tarjoaa ohjeeksi Yleisesikunnassa laadittua "yksityiskohtaista, vaikkakin mahdollisimman lyhyttä kuvausta jalkaväen taistelun eri vaiheista".⁵⁸

5.1 Yleisesikuntaupseerien koulutus

Alkuvuodesta 1920 Enckell ryhtyi laatimaan "ohjesääntöä yleisesikuntaupseereista". 27. 5. 20 hän lähetti sen presidentin sota-asiain kansliaan pyytäen, että se "saavuttaisi Tasavallan presidentin vahvistuksen". Kanslia lähetti sen seuraavana päivänä sotaministeriöön edelleen käsiteltäväksi, mutta asiakirjoista ei ilmene, että sitä olisi koskaan vahvistettu.⁵⁹

Ohjesääntöehdotuksen mukaan "yleisesikuntaupseereja ovat ne korkeamman sotakoulun käyneet upseerit, jotka toimivat vakinaisesti Yleisesikunnassa tai yleisesikuntatoimissa sotilaslaitoksissa ja esikunnissa". Kysymys on siis virkapaikasta, joka edellyttää tiettyä koulutusta, ei varsinaisesta arvonimestä. "Korkeammalla sotakoululla" ilmeisesti tarkoitettiin omaa sotakoulua, mutta sen rinnalla mainittiin myös ulkomaiset, jollaisten loppututkinto antoi pätevyuden yleisesikuntatehtäviin.

Koska korkeakoulutuksen saaneita upseereita oli tarpeeseen nähden liian vähän, olisi mahdollista saada pätevyys myös suorittamalla tietty myöhemmin määrättävä koe. Yleisesikuntaupseerien oli hankittava kenttäkokemusta palvelemalla joukoissa komentajatehtävissä, mutta tällöin he eivät olleet yleisesikuntaupseereita eivätkä saaneet käyttää Yleisesikunnan virkapukua. Tosin Enckell ehdotti ”erikoista myöhemmin määrättävää Yleisesikuntaupseerimerkkiä”, josta nämä upseerit tunnistettaisiin.

Oman sotakorkeakoulun perustamista varten oli valtioneuvosto varannut määrärahan jo vuonna 1919, mutta ilmeisestikin kiireellisempien järjestelyjen vuoksi hanke jäi toteuttamatta. Tuolloinhan aloitti toimintansa mm. Kadettikoulu. Samoihin aikoihin Enckellin edellä mainitun aloitteen kanssa Wilkama vaati Yleisesikunnalta toimia ”sota-akatemiaan” perustamiseksi, mitä hän piti sotalaitoksen kehittämisen perusedellytyksenä. Enckellin mielestä tämä ei voinut tulla kysymykseen pienen armeijan vähäisen yleisesikuntaupseerien tarpeen takia, vaan se oli tyydytettävä komentamalla upseereita opiskelemaan ulkomaisissa sota-akatemoissa. Joukko-osastojen upseerien jatkokoulutus voitaisiin järjestää siten, että Kadettikoulussa pantaisiin toimeen muutamia kuukausia kestävä kurssi sopiville esiupeereille, ”rykmentinkomentajاهدokkaille”, jotka sitten antaisivat tätä koulutusta joukko-osastoissaan.⁶⁰

Komennuksia ulkomaille järjestettiinkin jo vuodesta 1919 alkaen. Syyskuun alussa ensimmäiset kolme jääkäriä lähetettiin Ranskaan, siis ennen Enckellin tuloa Yleisesikunnan päälliköksi. Hänen asettamansa vaatimukset komennettaville olivat kuitenkin sen laatuiset — ylioppilas, enintään luutnantin arvo, naimaton — että ne sulkivat pois suurimman osan jääkäriupseereista, joitten kyvykkäin kärki oli ohittanut tuon asteen jo kotimaahan palattuaan ja Vapaussodan aikana. Tällainen järjestely aiheutti luonnollisesti näissä katkeruutta ja johti pian toimiinkin.⁶¹

Sotaväen päällikkö uudisti esityksensä upseerien jatkokoulutuksen järjestämisestä 8. 12. 22. Sen mukaan olisi oma sotakorkeakoulu perustettava heti ja ulkomaille, lähinnä Ranskaan olisi komennettava opettajiksi sopivia vanhempia upseereita. Tämän lisäksi Wilkama ehdotti toimia myös puutteellisen upseerikoulutuksen saaneiden upseerien jatkokoulutukseksi.⁶²

Enckell laati 20. 1. 23 oman ehdotuksensa yleisesikuntaupseerien kouluttamiseksi. Laskelmiensa perustaksi hän ilmoitti rauhan ajan tarpeen olevan 64 ja sodan ajan noin 100 yleisesikuntaupseeria. Koulutusta varten hän esitti kaksi vaihtoehtoa:

— perustetaan oma, joko väliaikainen tai vakainainen sotakorkeakoulu, johon hankitaan ulkomailta, lähinnä Ranskasta opettajat,

— jatketaan koulutusta ulkomailta ja koetetaan löytää Ranskan lisäksi toinenkin maa, jotta saataisiin useampia upseereita vuosittain koulutetuksi.⁶³

Ottaen huomioon sekä koulutustarpeen että kustannukset Enckell päätyi edellisen vaihtoehdon kannalle ja ehdotti väliaikaisen sotakorkeakoulun perustamista kahdeksi vuodeksi. Jotta suunnittelua voitaisiin jatkaa, olisi puolustusministerin määrättävä, minkä vaihtoehdon pohjalta edettäisiin. Puolustusministeriö tiedotti 9. 3. 23 hyväksyvänsä Enckellin puoltaman vaihtoehdon. Yleisesikunnan olisi kiireellisesti laadittava suunnitelma korkeakoulun perustamiseksi. Toinen vaihtoehto ei voinut tulla kysymykseen senkään vuoksi, että vähät ulkomaiset opiskelupaikat tarvittaisiin opettajavoimien kouluttamiseksi omia sotakouluja varten.⁶⁴

Enckellin ehdotus sotakorkeakoulun perustamiseksi on päivätty 3. 4. 23. Suurpiirteisen opetusohjelman lisäksi siinä on esitys koulutustarpeesta ja koulutuk-

seen tulevista upseeriryhmistä. Näitä ovat sodan ja rauhan aikaiset yleisesikuntaupseerit, rauhan aikaisten joukko-osastojen ja erillisten pataljoonien komentajat sekä sodan aikaisten B-rykmenttien komentajiksi tulevat. Ottaen huomioon jo koulutetut tulee koulutettavien määräksi noin 120. Nämä saadaan koulutetuksi neljässä vuodessa, minkä jälkeen täydennys tapahtuisi taas ulkomailla. Koulun pitäisi aloittaa toimintansa vuonna 1924 ja yksityiskohtaista ohjelmaa laatimaan olisi asetettava komitea Enckellin itsensä johdolla.⁶⁵

Valtioneuvosto asetti komitean 26. 4. 23 ja määräsi puheenjohtajaksi Enckellin sekä jäseniksi kenraali H Ignatiuksen ja majuri A E Martolan. Se sai työnsä valmiiksi 31. 5. 23. Sotakorkeakoulun perustamista vauhditti upseerien erouhka keväällä 1924 ja syksyllä se aloittikin toimintansa, aluksi tosin vain viideksi vuodeksi perustettuna.⁶⁶

Tykistön tarkastajan, eversti Nenosen aloitteesta ryhdyttiin Teknillisessä korkeakoulussa syksyllä 1922 suunnittelemaan tykistön ja teknillisten joukkojen upseerien kouluttamista. Mietintö asiasta valmistui 15. 5. 23. Kenraali Enckellin mukaan "koko hyvää tarkoittava ehdotus on tehty niin hataraksi ja vajavaisesti, että sen toteuttaminen . . . on sula mahdottomuus . . . Ehdotuksen henki on niin kokonaan siviili, että se suhtautuu suorastaan halveksuvasti niin tärkeään asiaan kuin upseerien sotilaallinen kasvatus on". Lausunosta huolimatta aloitettiin Teknillisessä korkeakoulussa syksyllä 1923 upseerien "sotateknillinen" koulutus, joka myöhemmin liitettiin Sotakorkeakoulussa tapahtuvaan yleisesikuntaupseerien koulutukseen.⁶⁷

Osoituksena siitä, kuinka tärkeänä upseerikunnassa pidettiin korkeakoulutuksen hankkimista, mainittakoon, että eräiden upseerien aloitteesta saatiin aikaan yksityinen yleisesikuntaupseerikurssi Saksassa vuosina 1921—1925. Kaikkiaan 12 upseeria sai tällä tavalla koulutuksen, joukossa mm. kolme tulevaa kenraalia, vaikka Saksassa ei tuolloin saanut olla Versaillesin rauhansopimuksen mukaan omaa sotakorkeakoulua.⁶⁸

6. UPSEERIEN EROUHKA JA ENCKELLIN ERO

Enckell kirjoittaa kirjeessään Sotahistorialliselle toimistolle vuonna 1940, ettei hänellä ollut mitään kaunaa tai vihamielisyyttä (animositet) jääkäriupseereita kohtaan. Tämän hänen työtoverinsa Yleisesikunnassa voivat todistaa. Enckellin lausumaa ei ole syytä epäillä. Jääkäreillä sen sijaan oli monista asioista eri käsitys, eikä Enckellkään kiistä tätä. "Att menigsskiljaktigheter i flera viktiga frågor förelägo bestrides icke". Jo Vapaussodan aikana jääkärit olivat tyytymättömiä siihen, että he joutuivat Venäjällä palvelleiden korkeampien upseereiden alaisiksi. Tämä tyytymättömyys kyti näkymättömänä jonkin aikaa, mutta tuli vähitellen voimakkaammaksi. Vuonna 1921 se nousi jo lehdistön palstoille. Vaadittiin upseerikunnan puhdistamista venäläisyydestä eli itse asiassa Venäjällä palvelleiden upseereiden eroa.⁶⁹

Konkreettisia erimielisyyksiä "venäläisen koulukunnan" ja jääkärien välillä oli upseerien korkeakoulutuksen ja laajan reserviupseerikoulutuksen aikaansaamisesta sekä yhteistoiminnasta armeijan ja suojeluskuntajärjestön välillä. "Näyttää siltä, kuin tahtois ylin sotilaallinen johtomme keinoilla millä tahansa estää jääkäriupseereja täydentämästä koulutustaan, voidakseen vähitellen syrjäyttää heidät kokonaan. Mutta tällaisen menettelyn kautta estävät nämä johtoasemassa olevat upseerit myös armeijamme kehityksen, sillä sen kautta jää suurin osa sen upseeristoa ilman tarpeellista kasvatusta. Seurauksena tähän asti noudatetusta järjestelmästä on ollut,

että upseerien ehdoton enemmistö ei ole pätevä tehtäviään hoitamaan”, kirjoittaa majuri P Talvela. Aiemmin on jo viitattu Öhquistin samantapaiseen lausumaan. Varsin ymmärrettävää onkin, että jääkärit olivat huolissaan virkaurastaan ja etenemisestään ilman muodollistakin pätevyyttä. Kykenevyytensä he olivat jo sodassa osoittaneet.

Koulutuskysymyksistä johtuva erimielisyys kohdistui ensisijaisesti Enckelliin, hänhän vastasi yleisesikuntaupseerien koulutuksesta. Jääkärit olivat tuolloin iältään hieman yli 30 vuotta, joten heidän mielestään koulutus olisi vielä hyvin kannattanut. Enckellin aikana heitä ei ollut enää lähetetty ulkomaille, sitä ennen kylläkin. Kytevä tyytymättömyys johti pian tekoihin. Jääkäriliitto esitti Sotaväen päällikölle 10. 7. 22 upseerien korkeakoulutuksen järjestämistä normaalina kurssina jossakin ulkomaisessa sota-akatemiassa. Opiskelemaan olisi lähetettävä nimenomaan vanhempia upseereita, rykmentin komentajia, Kadettikoulun opettajia ja vanhempia esikuntaupseereita.

Puoli vuotta myöhemmin, 2.—3. 1. 23, joukko jääkäreitä kokoontui keskustelemaan armeijan epäkohdista, joiden korjaamiseen heidän ehdotuksensa eivät olleet siihen mennessä johtaneet. Kokoontuminen tapahtui yksityisestä aloitteesta, Jääkäriliitto yhtä vähän kuin Upseeriliittokaan eivät olleet mukana nyt alkavassa toiminnassa. Varsinaisina puuhamiehinä olivat ainakin everstilutnantti W Hägglund ja majuri P Talvela. Taustavoimana olivat kuitenkin aktiivisti ja jääkäritoimiston johtaja E E Kaila sekä maalaisliittolaisen Ilkan päätoimittaja S Alkio.

Kokouksessa keskusteltiin muistion pohjalta, jonka ilmeisestikin olivat muotoilleet Hägglund ja Kaila, mutta sen laatimiseen olivat monet muutkin osallistuneet. Se sisälsi seuraavat ehdotukset:

- ylimmän johdon keskittäminen siten, että Yleisesikunnan päällikkö alistetaan Sotaväen päällikölle,
- kotimaisen sotakorkeakoulun perustaminen,
- riittävän ja korkeatasoisen reserviupseeriston kouluttaminen liikekannallepanossa perustettavaa sotavoimaa varten,
- sotaväen ja suojeluskuntajärjestön yhteistoiminnan tehostaminen,
- aseistuksen ja varustuksen hankkiminen sodan tarpeita varten,
- yleisen epäluottamuslauseen antaminen Venäjällä koulutuksensa saaneita korkeita upseereita vastaan. Erityisesti tämä kohdistui Wilkamaan ja myös Enckelliin, vaikka luettelossa mainitut asiat eivät kaikki olleet viimeksimainitun toimialaa.

Kokouksessa valitun toimikunnan piti yrittää neuvottelemalla viranomaisten kanssa saada aikaan tyydyttävä ratkaisu, mutta jos tässä ei onnistuttaisi, jääkärit jättäisivät eroanomuksensa.

Kesti kuitenkin runsaan vuoden, ennen kuin mitään konkreettista alkoi tapahtua. A K Cajanderin II virkamieshallituksen, joka nimitettiin 18. 1. 24, puolustusministerin T I Aminoffin kanssa käydyt neuvottelut johtivat siihen, että tämä esitti 23. 3. 24 puolustusvoimia koskevan ohjelmansa, jonka valtioneuvosto hyväksyi. Ilmeisesti jääkärit eivät luottaneet armeijan ylintä päällystötä koskeviin suunnitelmiin, minkä vuoksi he vaativat, että henkilömuutokset oli ratkaistava 23. 4. 24 mennessä, muuten he eroaisivat. Puolustusministeri oli jääkärien kannalla, mutta hallituksen enemmistö vastaan, jolloin Aminoff piti parhaana erota. Samana päivänä, 23. 4. 24, jättivät sekä puolustusministeri että upseerit eroanomuksensa. Talvelan mukaan eroanomuksia oli noin 900 eli noin 90 % palveluksessa olevista upseereista kannatti jääkärien

vaatimuksia. Wilkaman mukaan oli eroanomuksia 30. 5. 24 mennessä saapunut 459.⁷⁰

Hallitus ei suostunut upseerien vaatimuksiin puolustusvoimien ylimmän johdon suhteen. Se ei voinut hyväksyä sitä, että he pakkokeinoin vaikuttaisivat tällaiseen asiaan. Useimpiin heidän vaatimuksiinsa se kuitenkin myöntyi. Valtioneuvosto päätti 20. 4. 24 seuraavista toimista:

- asetusehdotukset ylimmästä puolustusneuvostosta ja Yleisesikunnan alistamisesta Sotaväen päällikölle oli otettava käsiteltäväksi,
- upseerien nimityksiä varten asetettaisiin erityinen neuvottelukunta ja
- sotakorkeakoulun perustamishanketta joudutettaisiin.

Presidentti asetti 22. 4. 24 komitean valmistelemaan kysymystä, millä edellytyksillä upseereita voitaisiin nimittää virkaan puolustuslaitosta vakainastettaessa. Samana päivänä presidentti hyväksyi Yleisesikunnan alistamisen Sotaväen päällikölle. Asetus ylimmästä puolustusneuvostosta on samalta ajalta. Myös asetettiin ministerivaliokunnat valmistamaan esityksiä sotakorkeakoulusta ja upseerien koulutuksesta.

Puolustusministeri ehdotti presidentille, että Wilkama koetettaisiin saada eroamaan vapaaehtoisesti, jotta upseerien joukkoerot voitaisiin estää. Wilkama ei kuitenkaan tähän suostunut. Kun presidentti ei halunnut erottaa häntä, asia järjestettiin niin, että Wilkamalle annettiin 1. 8. 24 alkaen virkavapautta ulkomaanmatkaa varten.⁷¹

Presidentti ei hyväksynyt puolustusministerin eikä upseerien eroanomuksia. Puolustusministeri puolestaan yritti rauhoittaa mielialoja antamalla 28. 4. 24 päiväkäskyn, jossa hän vetosi armeijan etuun ja varoitti upseereja jättämästä ”korvaamattomia aukkoja maanpuolustajain riveihin”. Kriisin selvittäminen jäi 31. 5. 24 nimitetylle L Ingmanin hallitukselle, jonka puolustusministeriksi tuli jääkärieversti L Malmberg. Hän oli asettanut useita ehtoja, jotka koskivat mm. armeijan ”puhdistusta” ja upseerien koulutusta. Malmbergin nimittäminen oli jo sinänsä osoitus jääkärien vaatimusten huomioon ottamisesta ja Ingman lupasikin, että hallitus tulee niitä ”niin pian kuin mahdollista sopivalla tavalla perille ajamaan”.

Enckell sai omasta pyynnöstään eron 18. 9. 24. Hän oli Talvelan mukaan ”lupautunut toimimaan yleisesikunnan päällikkönä vain niin kauan kuin Wilkama oli sotaväen päällikkönä”. Kirjeessään Sotahistorialliselle toimistolle Enckell kiistää, että hänen eronsa olisi johtunut vastakohtaisuuksista jääkärien kanssa. Siitä voi kuitenkin vetää sen johtopäätöksen, että eron syynä olisivat olleet ainakin osaksi erimielisyydet puolustussuunnitelmista.

7. SUMMA SUMMARUM

Enckellin vilpittömyyttä ei ole syytä epäillä, kun hän väitti vuonna 1940, ettei hänellä ollut kaunaa jääkäreitä kohtaan. Jääkärien oli varmaan vaikeata uskoa sitä, kun heillä näytti olevan riittävästi todisteita päinvastaisesta. Olihan jääkärien komentaminen ulkomaisiin sotakouluihin loppunut Enckellin tullessa Yleisesikunnan päälliköksi. Sotilaallisesti kehittynein jääkäriupseeristö odotti turhaan jatkokoulutusta. Moni olisi varmaan tyytynyt aluksi kadettikoulutasoiseenkin opetukseen, kunhan sitä olisi annettu sopivassa muodossa. Tämä ilmenee edellä selostetusta everstiluut-

nantti Öhquistin kirjeestä, jossa hän toteaa jatkokoulutusta tarvittavan, mutta eiväthän joukko-osastojen komentajat, jollainen hän itsekin jo oli, enää voineet mennä kadeteiksi Kadettikouluun. Sotakorkeakoulusta puhuminen edusti heille yleensä jatkokoulutusta.

Normaalin yleisesikuntaupseerin koulutuksen saanut Enckell tietenkin näki tällaisen koulutustason edellytykset ja siltä pohjalta on ymmärrettävissä hänen vaatimuksensa ylioppilastutkinnosta ja alle 30 vuoden iästä. Tosin eivät jääkäritkään olleet juuri vanhempia. Vuonna 1923, jolloin erimielisyydet tulivat kriittisiksi olivat heidän suurimmat ikäluokkansa, 1892 ja 1893 juuri tuossa iässä. Ilmeisestikään Enckell ei osannut antaa riittävää arvoa jääkärien sotakokemukselle, elämäntekemksestä puhumattakaan. — Naimattomuusvaatimus komennettaville oli myös kohtuuton, mutta saattoi johtua myös taloudellisista näkökohdista, rahastahan oli puute.

Enckellin laskelmat yleisesikuntaupseerien määrästä (64 rauhan ja 100 sodan aikana) vaikuttavat nykyhetken valossa kovin alimitoitetuilta, mutta selittävät hänen toimiaan. Jos tarve olisi voitu tyydyttää neljässä vuodessa, ei vakinaista koulua todellakaan olisi tarvittu. Todettakoon kuitenkin, että Enckell jo alkuvuodesta 1920 suunnitteli yleisesikuntaupseeristoa ja sen koulutusta. Sitähän tarkoitti hänen ohjesääntönsä yleisesikuntaupseereita varten. Vuoden 1923 alusta alkaen hän työskenteli tarmokkaasti sotakorkeakoulun perustamiseksi.

Joskus on Enckellin viaksi luettu sekin, että reservin upseerien koulutus ei alkuvuosina päässyt käyntiin tarvittavassa laajuudessa ja riittävän tehokkaana. On kuitenkin huomattava, että Enckell ei ollut siitä suoranaisesti vastuussa, hänelle kuului vain yleisesikuntaupseerien koulutus. Hänen oli kuitenkin määritettävä koulutuksen suuntaviivat ja kun hän vaati myös reserviupseeriksi koulutettavilta ylioppilastutkintoa, se tuohon aikaan rajoitti koulutettavien määrää.⁷²

Jääkärien keskuudessa vallinnut käsitys Enckellin strategisen ajattelun ”passiivisuudesta” ja ”defensiivisyydestä” on varmaan perustunut jossain määrin ajattelutavan erilaisuuteen. Lienee ymmärrettävää, että jääkärit eivät olleet Enckellin tavoin tottuneet ajattelemaan suurissa puitteissa, vanhimmatkin heistä olivat komentaneet enintään rykmenttiä. Merkille pantavaa on, että sotaneuvoston kokouksessa marraskuussa 1923, jossa heitä oli vain kaksi, kun muut olivat Venäjällä palvelleita, kuitenkin koko neuvoston kanta oli suurempaa aktiivisuutta vaativa. Myöhempi kokemus on osoittanut, että Enckellin kanta oli realistinen. Syksyllä 1939 valittu puolustus suunnitelma VK 2 vastaa suurin piirtein Enckellin suunnitelmaa. Hän myös näki selvästi käytettävissä olevien voimien laadun ja määrän sekä myös mitä poliittisten päättäjien taholta oli odotettavissa — niin hyvin sotilaspoliittisten päätösten kuin taloudellisten resurssienkin osalta.

Kun Enckellin eron jälkeen jääkärien johdolla laadittiin uusi puolustus suunnitelma (V.K.27), se varmaankin hyvin vastasi jääkärien nuorekasta ja offensiivista henkeä ja ajattelua. Kuitenkin Yleisesikunta piankin joutui toteamaan, että se olisi ollut liian vaarallista uhkapeliä. Jo vuoden 1931 suunnitelma otti huomioon defensiivisenkin vaihtoehdon. Enckell ei suinkaan väheksynyt aktiviteetin merkitystä, päinvastoin hän korostaa sitä sekä strategisissa että taktillisissa ohjeissaan. Offensiivia tarvitaan pienissä ja suurissa puitteissa, mutta aina on otettava huomioon reaaliset mahdollisuudet. Niinpä hän ei halua liian aikaisin määrittää, miten ylipäällikön on joukkojaan käytettävä, kun kenttäarmeija on saatu keskityksi rintamille.

Enckellin käsitystä tehtävänsä vaikeudesta kuvaa hyvin hänen mainintansa vuonna 1940, että tuskin koskaan on kukaan Yleisesikunnan päällikkö joutunut vaikeamman tehtävän eteen kuin hän. Kysymys oli siitä, ehdittäisiinkö kenttäarmeija saada rintamalle riittävän vahvana ja ajoissa. Sen takia oli rauhan ajan joukot saatava jonkinlaiseen puolustusasemaan, jonka turvin kenttäarmeija pantaisiin liikekannalle ja keskitettäisiin. Jotta puolustus tuossa asemassa kestäisi, sitä oli lujitettava linnoittamalla. Ei siis ollut vaihtoehtoista kysymys, linnoittaako vai hankkia aseita, molemmat olivat tarpeen. Jääkärit lopettivat Enckellin aloittaman rakentamisen, mutta jo muutaman vuoden kuluttua se aloitettiin uudestaan, tosin liian vähäisin resurssein kuten Enckellin aikanaan. Määrärahojen niukkuutta vastaan hänkin oli jatkuvasti taistellut.

Jääkärien antagonismi ”ryssänupseereita” kohtaan on ymmärrettävä heidän omaa taustaansa vasten. Olivathan he polttaneet kaikki sillat takanaan lähtiessään Saksaan ja maailmansodassa taistelleet Venäjää ja tämän palveluksessa olevia omia maanmiehiäänkin vastaan. Vapaussodassa ylimmät johtopaikat olivat olleet näiden käsissä ja rauhankin tultua tämä jatkui. Myös kielikysymys on tuolta ajalta otettava huomioon. Ylin upseeristo oli suurelta osin ruotsinkielistä, jos kohta näin oli paljolti jääkärienkin keskuudessa. Epäilemättä Venäjällä palvelleiden joukossa oli vähemmän kyvykästä ja sopimatontakin upseeriaineista, mutta toisaalta tuolloin toimeenpantujen erottamisen ja toisarvoisiin tehtäviin siirtämisen myötä menetettiin melkoinen joukko varsinkin erikoiskoulutuksen saaneita ja vaikeasti korvattaviakin upseereita.

Enckell kirjoitti itse omakätisesti suuren määrän muistioita ja tutkielmia — yleisesikuntaupseereista oli puute. Esimerkiksi hänen alustuksensa sotaneuvoston istunnossa vuonna 1923 käsittää 12 tiheään kirjoitettua arkkia. Grafologille tällainen teksti olisi erinomainen lähde kirjoittajan persoonallisuuden arvioimiseksi, mutta maallikkokin toteaa, että tämä on ollut sekä määrätietoinen että suunnitelmallinen. Teksti on selvää ja helposti ymmärrettävää. Korjauksia on hyvin vähän. Kirjoittaja on tiennyt, mitä hän haluaa sanoa ja hallinnut aineistonsa.

* * *

Minulla ei ole ollut kunniaa henkilökohtaisesti tavata varhaista edeltäjäni. Olen tutustunut häneen vasta Sota-arkistossa ja todennut hänen olleen sekä erittäin etevä että myös työteliäs Yleisesikunnan päällikkö, realisti ja suunnitelmallinen, kirkkaasti ajatteleva, hyvin koulutettu ja kokenut. Hänellä olisi ollut vielä paljon annettavaa nuorelle puolustuslaitokselle. Olosuhteet olivat kuitenkin tuolloin sellaiset, ettei luottamuksellisia suhteita voinut syntyä hänen ja vahvimman upseeriryhmän, jääkärien, välille. Syitä tähän oli ilmeisesti kummallakin taholla.

LÄHDEVIITTEET

1. TP:n sot.käskey N:o 22/1919. Veijo Meren mukaan Mannerheim olisi kutsunut hänet; hän ei kuitenkaan mainitse lähettä.
2. TP:n sot.käskey N:ot 36 ja 42/19
3. TP:n sot.käskey N:o 45/24
4. Ari Uino: Kokoomuspuolueen tie talvisotaan, Historiallinen aikauskirja N:o 3/1989, sivut 206 ja 213
5. Asetus N:o 114/1919.
6. PIM:n kirj N:o 319/1. 2. 23, SArk T22104 Hh 10
7. YE:n kirj N:o 1566/19. 2. 23, SArk VII/YE 1923/55, Arimo, R: Suomen puolustus suunnitelmat 1918—1939, II osa, Helsinki 1986, sivut 64, 66 ja 72

8. YE:n kirj N:o 49/13. 2. 23, SArk T22104 Hh10
9. PIM:n kirj N:o 231/23, SArk, PIM:n keskusosaston asiakirjat
10. SE:n kirj N:o 826/? 2. 23, SArk T22104 Hh10
11. Martti V Terä-Vilho Tervasmäki: Puolustusministeriön historia I, Helsinki 1973, sivut 102 ja 119—120, Sotaneuvoston ptk, SArk T2858/1, Puolustusrevisionikomitean asiakirjat, SArk Eg 1, TP:n sot.käskey N:o 19/23. 4. 24, YE:n esik.käskey N:o 19/5. 5.24, SArk
12. YE:n kirj N:o 866/21. 4. 21, SArk VII/YE 1921/51, N:o 932/30. 4. 21, SArk VII/YE 1921/49, SM:n käskeylehti N:o 24/10. 12. 21, SArk, SM:n kirj N:o 2511/27. 12. 21, SArk VII/YE 1921/50, YE:n esik.käskeyt N:o 1/3. 1. 22, 7/20. 1. 22 ja 14/17. 2. 22, SM:n käskeylehti N:o 28/11. 2. 22, SArk
13. YE:n esik. käskey N:o 12/21. 3. 24, SArk
14. Eero Elfvingren: Suomen sotilasiamiestoiminnan käynnistäminen 1919—1924, Sotilasaikakauslehti 1985, sivu 210
15. YE:n kirj N:o 1865/24. 9. 19, SArk IYE 1919/26, Arimo II 1986, sivu 80
16. YE:n kirj N:o 80/12. 2. 20, SArk Osla/SE 1920/51
17. SM:n kirj N:o 106/21. 2. 20, SArk T4376/4, Komitea armeijan uudelleenjärjestelyä varten, kirj N:o 1/9. 6. 20, SArk Osla/SE 1920/51, istuntojen ptk:t, SArk T2855/9
18. SM:n kirj N:o 319/25. 8. 20, SArk T4337/2, SE:n kirj N:o 1878/12. 10. 20, SArk Osla/SE 1920/51, Arimo II 1986, sivut 106—109
19. Arimo II 1986, sivut 86—88
20. Lakl 270/11. 11. 22, SM:n muistio 29. 5. 22 ja YE:n kirj N:o 162/23. 6. 22, SArk T4528/13, Arimo II 1986, sivut 93—101
21. SArk T22104 Hh20 ja T2856/1
22. Puolustusrevisionikomitean mietintö, sivu 284, SArk, PR:n ark. III/3/22
23. YE:n kirj N:o 497/11. 10. 22, SArk T2856/5
24. SArk T4342/10, T4524/26, T4525/13
25. YE:n kirj N:o 391/30. 6. 24, SArk T2857/8
26. SkY:n kirj N:o 622/17. 5. 21 ja 623/18. 5. 21, YE:n kirj N:o 580/30. 5. 21, SArk Osla/SE 1921/71
27. Komitean mietintö, jätetty puolustusministerille 23. 12. 22, SArk T4524/6
28. Arimo II 1986, sivut 70—71 ja 151
29. SkY:n muistio N:o 1009/23 sekä kirj N:o 1014 ja 1177/11. 7. 23, SArk SkY IIFal, Arimo II 1986, sivut 151—155
30. YE:n kirj N:o 356/18. 7. 23, SArk SkY IIFal
31. Arimo, R: Suomen puolustus suunnitelmat 1918—1939, III osa, Helsinki 1987, sivu 70
32. Arimo III 1987, sivut 155—168
33. Arimo II 1986, sivut 13—14
34. Enckellin kirje Sotahistorialliselle toimistolle 31. 10. 40, SArk T17609/1 ja Sotaneuvoston ptk:t 5.—6. 11. 23, SArk T2858/1
35. Arimo, Reino: Suomen linnoittamisen historia 1918—1944, Keuruu 1981, sivut 15—16
36. O. Enckell: Pienten valtioiden puolustuskysymys, Helsinki 1921, 114 sivua
37. Arimo, R: Suomen puolustus suunnitelmat 1918—1939, I osa, Helsinki 1986, sivu 167
38. Arimo II 1986, sivut 215—217
39. Arimo II 1986, sivut 178—181
40. Arimo II 1986, sivut 215—217
41. Arimo II 1986, sivut 186—198
42. Arimo II 1986, sivut 198—215
43. Arimo II 1986, sivut 218—223
44. Arimo II 1986, sivu 10
45. Arimo II 1986, sivut 223—226
46. YE:n kirj N:o 391/30. 6. 24, SArk T2857/8
47. Arimo II 1986, sivut 15—16
48. Arimo II 1986, sivut 227—234
49. Arimo II 1986, sivut 234—238
50. Arimo II 1986, sivu 174
51. Arimo 1981, sivut 23—35, Arimo II 1986, sivut 244—262
52. Arimo II 1986, sivut 129—133
53. Arimo II 1986, sivut 400—405
54. Arimo 1981, sivut 19—52
55. Arimo II 1986, sivut 121—135
56. YE:n kirj N:o 690/30. 9. 20 ja 452/26. 9. 21, SArk T2855/10 ja 14, N:o 526/17. 11. 21, SArk Oslc/SE 1922/60

57. YE:n kirj N:o 463/31. 8. 23, SArk T2857/8
58. YE:n kirj N:o 105/5. 4. 24, SArk T2857/8 1347/27. 5. 20, SE:n kirj N:o 847/27. 2. 20, SM:n kirj N:o 211/26. 4. 20, SArk T4524/28
59. YE:n kirj N:o 1347/27. 5. 20, SE:n kirj N:o 847/27. 2. 20, SM:n kirj N:o 211/26. 4. 20, SArk T4524/28
60. SE:n kirj N:o 2444/5. 5. 20 ja YE:n kirj N:o 1288/17. 5. 20, SArk VII/YE 1920/47
61. Arimo II 1986, sivu 74, KKR:n kirj N:o 283/28. 6. 22 ja 2.DE:n kirj N:o 323/30. 6. 22, SArk 2.DE 1920—22/12/29
62. SE:n kirj N:o 7389/8. 12. 22, SArk VII/YE 1920/47/2202 D4—7
63. YE:n kirj N:o 87/20. 1. 23, SArk T4888/105 ja 337/5. 3. 23, SArk VII/YE 1923/54
64. PIM:n kirj N:o 382/9. 3. 23, SArk T4888/105
65. YE:n kirj N:o 447/3. 4. 23, SArk T4888/105
66. PIM:n kirj N:o 482/26. 4. 23, SKK:n perustamista suunnittelevan komitean kirj N:o 730/31. 5. 23, SArk ja Suomalainen upseerikoulutus 200 vuotta, Joensuu 1978, sivut 296—298
67. Em. teos, sivut 298—299, YE:n kirj N:o 690/25. 6. 23, SArk T4386/34 TKK:n ehdotus Sotateknillisen osaston perustamisesta 15. 5. 23, SArk T4524/28
68. Em. teos, sivu 313
69. Arimo II 1986, sivut 73—78, Talvela, Paavo, Muistelmat I, Jyväskylä 1976, sivut 57—61
70. Valtioneuvoston historia 1917—1966, I osa, Helsinki 1975, sivu 378
71. Em. teos, sivu 364 ja sivu 417, alaviite 25
72. Em. teos, sivu 143